

Transilvania

An. LI.

Decembrie 1920.

Nr. 12.

Arhanghelul.¹⁾

În codri, frunzele, cu jalnic șuier,
Cum pică, tăinuind poteci și urme...
În sunet de tălângi și 'n viers de fluer,
Coboară dela munte albe turme

Ascultă! Glas de bucium de departe
Prelung răsună 'nfiorând deodată
Tăcerea văilor, acum deșarte,
Și pacea peste vărfuri așezată.

Pe-o culme s'a oprit din lungă-i cale
Ciobanul și ascultă cu mirare
Un vuiet coborînd din munți spre vale,
Ce crește tot mai tare și mai tare.

Din neguri de păduri înfunecoase
Acum răsare-un steag, în vârf cu cruce,
Oșteni în zale și țerani cu coase...
O mândră oaste spre Ardeal se duce!

Se uită lung ciobanul de pe munte,
Uitând de cale și uitând de turmă,
Căci un Arhanghel sboar' acolo 'n frunte,
Îi fâlfăie aripele în urmă...

Acela-i ce s'a zis că va să vie!
Iar buciumul cu strigăt de fanfară
Trezește frați din jalnică robie
Vestește ziua judecării 'n țară!

Ion Borcea.

¹⁾ Din lucrările postume ale autorului.

Cărările viitorului.

— Vorbirea de deschidere, ținută în 17 Octomvrie 1920 în Oradea-Mare, la adunarea generală a „Asociațiunii“, de președintele A. Bărseanu. —

Onorabilă adunare generală!

Sunt 22 de ani, de când însușirea noastră culturală nu s'a mai putut întruni în adunare generală în aceste părți dela granițele apusene ale teritorului, în care răsună graiu românesc. Dar și atunci, în anul 1898, întrunirea nu s'a ținut în inima Bihorului, în acest mare și frumos oraș, ai cărui oaspeți suntem în clipitele de față, ci într'un punct cu mult mai modest, de pe țărmurile Crișului negru, în micul, dar inimosul Beiuș, în care pare-că se concentrase tot sufletul românesc al acestor frumoase ținuturi în vremea de urgie, prin care am trecut.

Se pareă un lucru prea îndrăsnit, ba chiar cu neputință, a țineă o mare adunare românească în acest însemnat centru comercial și industrial, care formează poarta de trecere între ținuturile muntoase ale Carpaților și între extinsul șes al Tisei, centru, în care începusem a fi priviți cam peste umăr, deși țara celor 3 Crișuri fusese un ținut străvechiu românesc și deși marea majoritate a locuitorilor ei eră compusă din Români.

Teama aceasta o împărtășiam cu toții, deși bine știam, că în orașul de pe țărmurii Crișului repede locuiesc un număr însemnat de Români; deși bisericile frumoase, ridicate la loc de frunte, arătau că Români aceștia au ținut și țin cu putere la neamul și la legea lor, și deși ne aduceam aminte, că la curtea episcopilor români de aici își aflau scut și îmbărbătare bărbații mari ai neamului nostru dela începutul veacului trecut: un Samuil Micul, un Gheorghe Șincai, un Dimitrie Țichindeal și alți tovarăși de muncă și de suferințe ai lor, și totodată ne dam

seama, că în Orade au trăit sau și-au avut obârșia Mece-nați, ca Arhiereii Samuil Vulcan și Mihail Pavel, iar dintre mireni Nicolae Jiga și Emañoil Gojdu; deși, în sfârșit, revista „Familia“, apărută aici un lung șir de ani sub conducerea neobositului Iosif Vulcan, ne aducea știre, că viața românească nu s'a stins cu totul în mândra, dar înstrăinata Metropolă a Crișanei.

Toate acestea, însă, nu erau în stare a ne spulberă din suflet credința nefastă, că Oradea e pentru noi Români o poziție pierdută, sau aproape pierdută.

Din această teamă chinuitoare ne-a scos, ca prin farmec, goarna vestitoare de biruință a oștirii române. La fanfara vitejească a voinicilor dela Oituz, Mărăști și Mărășești sufletele noastre au reînviat, teama și grija ne-au părăsit, și cu bucurie și încredere am strâns la pieptul nostru, trezit la nouă viață, pe frații noștri mult doriți, sub falnica fălăire a tricolorului nostru național.

Și iată, întocmiri meșteșugite de o mie de ani și mai bine s'au prăbușit ca prin minune; cetele destrăbălate dușmane fug, mâncând pământul, dinaintea steagurilor noastre biruitoare; vulturii Carpaților își iau cu repejune sborul peste câmpiile uimite ale Tisei și se îndreaptă spre turnurile și palatele mărețe de pe malurile Dunărei albastre; granițele măiestrite, impuse de nedreptatea timpurilor trecute, dispar ca zăpada la suflul călduț al vântului de primăvară, și pe harta Europei se desenează din nou conturile Daciei străbune, întruchipând Statul nostru național: *România întregită.*

Așa am ajuns, cu voia lui Dumnezeu și prin vitejia neîntrecutei noastre oștiri, să ținem astăzi adunarea generală a vechei noastre însoțiri culturale aici, în inima Bihorului, în Oradea-Mare românească.

Cu bucurie venim, deci, să salutăm pe frații și pe surorile noastre din aceste părți și să-i chemăm la muncă.

comună și devotată, spre binele și înaintarea neamului din care facem parte și spre întărirea și asigurarea Statului român întregit.

Bunul Dumnezeu ne-a făcut parte de niște zile mari și strălucite, cum, poate, nici în visurile noastre cele mai îndrăznețe nu ni le puteam închipui. El s'a îndurat de noi, în urma suferințelor de veacuri, prin care au trecut moșii și strămoșii noștri, și deslegându-ne brațele din cătușele ce le apăsau de atâta vreme, ne grăi cu glasul său de părinte bun și milostiv, dar totodată drept și nepărtinitor: „Iată, din nou sunteți slobozi, din nou puteți fi una cu frații voștri de acelaș sânge!... Arătați-vă vrednici de această libertate!”

Sunt incredințat, că oricare dintre noi a auzit acest glas mântuitor, că cu toții simțim răspunderea ce ne apasă în urma minunei dumnezeiești, prin care am fost mântuiți, și că fiecare dintre noi își dă seama, mai mult sau mai puțin, de cece este dator în clipele istorice, prin care trecem, față de neamul său și față de țara sa, unită și întregită.

Dacă viteaza noastră oștire, prin devotamentul său nemărginit și prin jertfele sale fără seamăn, ne-a dat în stăpânire o țară mare și frumoasă, în care avem puțința a ne desvoltă de aici înainte în deplină libertate, datoria noastră, a celor liberați, este, ca printr'o muncă conștientă și stăruitoare să ridicăm tot mai mult această țară, s'o facem din ce în ce tot mai înfloritoare și mai puternică, și astfel s'o asigurăm pentru toate timpurile de orișice pericol, ce o-ar putea amenința.

Cu alte cuvinte: După luptele sângeroase pentru întregirea neamului trebuie acum să urmeze lupta pacinică pentru consolidarea Statului român întregit și pentru ridicarea neamului nostru la locul ce i se cuvine între celelalte neamuri în urma însușirilor prețioase, cu care e

inzestrat. Desrobirea noastră politică trebuie urmată de emanciparea economică, și preponderanța noastră numerică trebuie însoțită de superioritatea noastră morală și intelectuală. Numai așa vom putea asigura viitorul Statului nostru, ajuns aproape de granițele sale firești, și ne vom arăta vrednici de libertatea, de care am fost făcuți părtași.

Și că în adevăr convingerea aceasta începe a pătrunde în cercuri din ce în ce mai largi, cu tot curentul materialist, ce pare că stăpânește astăzi lumea întreagă, dovadă este numărul însemnat de tineri, ce au împopulat, în timpul scurt de un an de zile, atâtea institute de învățământ, închise mai înainte pentru dânsii; dovadă sunt stătea societăți și organizări, care au început să răsară ca din pământ.

Nu-i vorbă, trebuie să recunoaștem, că cele mai multe dintre ele au la temelie interese materiale; dar nu lipsesc nici însoțirile cu scopuri mai înalte culturale și filantropice; dintre care una, întemeiată cu deosebire prin silințele și stăruința unei grupe de oficeri doritori de înaintare, își are sediul chiar în acest oraș, purtând simbolicul nume de „Cele trei Crișuri“.

Dar cu toate aceste organizări nouă, răsărite în urma curentului de regenerare națională și socială, produs în urma evenimentelor epocale și fericite pentru noi Români, din anii din urmă, credem, că vechea, noastră asociație culturală își are și acum rostul ei; ba, avem convingerea, că în împrejurările cele nouă ea își va putea împlini marea sa chemare de luminătoare și povățuitoare a maselor celor largi ale poporului cu succese cu mult mai mari ca până acum, înnoindu-și puterile sale, — ca să folosească frumoasa asemănare a marelui ei întemeietor, nemuritorul Arhiereu Andreiu Șaguna, din cuvântul său dela adunarea de consultare din Martie 1861, — „precum se înnoiesc tinerețele vulturelui“.

Și terenul de muncă, ce ne stă înaintea, este enorm de mare.

Lasă, că așteptările marelui Arhiepiscop, exprimate la leagănul însoțirii noastre culturale, și pe care el, în optimismul său nobil le vede întrupate în câteva decenii, în cele mai multe locuri nu sunt nici astăzi îndeplinite: satele noastre încunjurate de holde frumos cultivate, acolo, unde mai înainte creșteau numai spini și pălămidă; grădinile pline de pomi fructiferi; artele, științele și tot felul de măiestrii dezvoltate la poporul nostru.

Dar chiar de s'ar fi putut realiza în întregime aceste nobile dorințe, cât ar mai rămânea încă de făcut! — căci terenul culturai este fără margini, calea progresului este fără de sfârșit; timpurile nouă aduc trebuințe nouă, și pentru satisfacerea lor spiritul omului trebuie să fie în continuă activitate, în continuă încordare.

Cum am constatat și cu alte prilejuri, „Asociația” noastră, cu toate silințele sale de aproape șase decenii, a realizat numai o parte mică din numeroasele și însemnatele probleme, ce și le-a pus la întemeierea sa; aceasta nu doară din cauza nepriceperii sau neinteresării conducătorilor săi, ci parte în urma insuficienței mijloacelor ei materiale, parte în urma piedecilor de tot soiul, ce i se puneau în cale din partea autorităților străine.

Astăzi, cu ajutorul lui D-zeu, de greutatea acestea din urmă am scăpat, și de aici înainte viitorul însoțirii noastre culturale atârnă numai dela priceperea și dela hărnicia noastră.

Este întrebarea acum: În ce direcție să se îndrepte de aici înainte activitatea societății noastre, că să poată fi și mai folositoare poporului; din care facem parte?

Să se mulțumească a fi și de aici înainte propagatoarea cunoștințelor folositoare și a năravurilor celor bune în păturile cele largi ale poporului, sau să-și îndrepte

privirile sale mai mult asupra literaturii și artei naționale, cum s'ar cuveni după numele ce-l poartă? . . . Să caute a și desvoltă activitatea sa mai mult în cuprinsul orașelor, dându-le acestora un caracter tot mai românesc, sau să-și mărginească lucrările sale mai mult la țară, în satele dela munte și dela șes, locuite de veacuri uitate de populație românească?

Experiențele de până acum și trebuințele momentului ne vor arăta calea, ce avem s'o urmăm.

Fără să dăm uitării, — întrucât ne iartă mijloacele materiale și puterile spirituale, — literatura și arta națională, și fără să neglijăm orașele, în care avem interese vitale și în care trebuie întărită pas de pas viața românească, vom urma mai departe lucrarea noastră de luminare și întărire morală și materială a populației noastre dela țară, care formează temelia neamului nostru și totodată izvorul de primenire a păturilor conducătoare dela orașe.

Cu cuvântul viu, cu scrisul și cu pilda vom căuta a face pe săteanul nostru un om din ce în ce mai luminat, mai moral, mai conștiu de demnitatea sa de om și mai destoinic în lupta grea a vieții.

Mijloacele vor fi felurite: școala, biserica, însoțiri de tot felul: economice, culturale, de petrecere și filantropice, — biblioteci populare, case culturale, teatru popular.

Unele din aceste mijloace ne stau și acum la îndemână; altele vor trebui întemeiate de aici înainte.

La această lucrare însemnată de trezire la o viață mai demnă și de organizare a masselor mari dela țară, în ținuturile Daciei superioare, e chemată a contribui în prima linie în timpul proxim Asociația noastră, chiar dacă ar lăsa deocamdată preocupările sale literare și artistice în sarcina altor societăți mai chemate decât dânsa.

Aceasta o cere curentul democratic al timpului de față; aceasta o cere simțul de recunoștință față de clasa

aceasta număroasă, care a suferit, a muncit și s'a luptat cu vitejie, ca să ne susțină și să ne apere pe noi, pe toți. Aceasta o așteaptă dela noi o lume întreagă, trezită la conștiința de sine, căci nu este aproape o singură zi, să nu primim la biroul central al însoțirii noastre întrebări și cereri tot mai stăruitoare pentru înființare de cooperative, de bănci sătești, de căminuri culturale, de case naționale. Dovadă, că lumea s'a schimbat; războiul îndelungat, pribegirea prin țări străine și cu deosebire petrecerea în ținuturile îndepărtate ale Americii, pe lângă părțile lor rele, și-au avut și latura lor bună, și pildele văzute în țările mai înaintate n'au rămas fără urmări.

Un pământ primitiv și roditor este acum poporul nostru. Să aruncăm într'insul cu mână harnică și cu gând curat „grâul cel curat și fără neghina“ — ca să vorbesc cu marele dascăl din Avrig, — și secerișul va fi însuțit și înmiit, iar' un neam întreg ne va binecuvânta!

Cine ar fi în stare să tăgăduiască ajutorul său în asemenea împrejurări?... Cine ar putea pregeta să ducă în pumnii săi apă răcoritoare pentru atâtea suflete însetoșate?

Un asemenea neom nici nu mi-l pot închipui.

Astfel nu este de mirat, că la chemarea noastră, a celor dela conducerea centrală, un număr însemnat de membri noi, din toate păturile sociale, s'au înrolat sub flamura pururea biruitoare a vechei noastre însoțiri culturale, că din toate părțile ni s'a dat mână de ajutor și avem nădejde a ni se da și de aici înainte, așa încât am putut relua în întregime lucrările noastre dinaintea războiului și am îndrăsnit a scoate din nou la lumină vechile noastre publicațiuni, cu toată scumpetea enormă de astăzi a hârtiei și a tiparului.

Planurile de care suntem conduși și pe care le arătăm mai pe larg în raportul general, ce avem onoarea a Vi-

împărtăși, sunt mari; unora poate că li se vor părea prea cutezate.

Avem însă nădejde în simțul de jertfire al publicului nostru, care nu s'a desmințit niciodată, când a fost vorba de întreprinderi menite spre binele obștesc; avem nădejde în geniul cel bun al neamului nostru, care ne-a arătat totdeauna calea cea dreaptă și care nu ne-a părăsit nici în împrejurările cele mai grele.

Și încrederea noastră în izbânda cauzei pentru care ne-am legat a lupta, este cu atât mai mare, căci astăzi avem alătura cu noi atâți tovarăși de muncă devotați din celelalte părți ale României întregite, gata a ne veni într'ajutor cu fapta și cu sfatul.

O cinste deosebită ne face ființa de față la această adunare a unui consilier al Coroanei, a d-lui Ministru al muncii.

Deasemenea ne simțim deosebit de onorați și încurajați, când vedem în mijlocul nostru pe arhieriei Bisericii noastre naționale de ambele confesiuni, dintre cari pe unii avem cinstea a-i numără între membrii Comitetului nostru central; tot astfel avem bucuria și mândria a saluta între noi pe vitejii conducători ai glorioasei noastre Armate, cari dau astfel dovadă, că-și știu face datoria nu numai pe câmpul de onoare, în lupta vitejească cu spada, ci și în timp de pace, în lupta tot așa de însemnată împotriva întunerecului și neștiinței.

Ființa de față a atâtor membri și oaspeți distinși din toate părțile României întregite: preoți și mireni, militari și civili, bărbați și femei, e dovada cea mai elocentă, că problema culturală nu mai este astăzi o chestiune provincială sau a unei singure tagme, ci o întrebare vitală, care interesează pe oricare Român cu inima la loc.

Între astfel de împrejurări sunt pe deplin încredințat, că nizuințele noastre de înaintare vor avea cel mai deplin

succes, și când norocul ne va aduce din nou în aceste părți, vom află Oradea și mai a noastră, de cum este acum, iar mândra Crișană mai veselă, mai bogată, mai fericită, mai plină de lumină, sub orizontul senin și dulce al României întregite.

Cu această urare, ce o fac din toată inima, deschid adunarea generală.

Cântece nouă.

1.

*La geamurile mele îmi cântă trandafirii
Și 'n flori înmirezmate se scaldă 'n nopți zefirii,
La geamurile mele atâtea fluturi zboară
Din flori s'adune roua când zorile coboară...*

*Și-am stat și cu o noapte întreagă de-am privit
Cum se înalță luna, iar luna mi-a zîmbit.
Erau atâtea stele în cerul auriu
Și 'n infinitul nopții al zărilor pustiu
M'a înflorat o clipă, și-am plâns fără să vreau,
Căci totul e cenușă, și totul Dumnezeu...*

*La geamurile mele îmi cântă ciocârlii,
Vin zorii dimineții cu flori de pe câmpii —
Doar' tu iubire sfântă te-ai dus și nu mai vii...*

2.

*Iar îmi prind în flacări fruntea
Gânduri și dureri rebele,
Mi-am pierdut atâtea visuri
Stând de pază lângă ele;
Și plecând să zic adio
Viații mele obosite,
M'au întâmpinat în poartă
Două frunze îngălbenite...*

Arta țărănească la Români.

(Urmare și fine.)

Broderiile se fac pe pânză de in sau de bumbac, mai rar pe cea de cânepă. Punctul cusăturii este așa numitul „pe un fir”, „lăntisorul”, ori punctul de broderie obicinuită (după ce s'a făcut conturul desenului se umple spațiul interior cu fire paralele, unul lângă altul), broderia pe două fețe și rar de tot punctul „în cruce”. La umeri și deseori, și la bentițe dela mână avem „în crețuri” cu ață albă sau galbenă.

Materia de brodat este lâna, mătasa nerăsucită și ibrișinul, beteala de argint și de aur, bumbacul. Colorile cele mai obișnuite sunt roșu, violet — dela o nuanță palidă, până la cel închis ori ca vlsina putredă — galben, verde, negru, albastru. Sunt pregătite de țărance din diferite plante, după un sistem de care ne vom ocupa mai de aproape când vom vorbi de țesături.

După felul pânzei, după culoarea întrebuintată, după firul de brodat, obiectele se pot data cu oarecare aproximație. Cele mai vechi sunt cele de in, cusute cu mătase. Punctul „pe două fețe”, cel mai întrebuintat în broderia orientală, se găsește de asemenea în cusăturile bătrânești. Un servet din Mehedinți, în posesia mea, brodat astfel, eră într'o familie de aproximativ 150 de ani.

Există și tipuri intermediare: de ex. broderile cu mătase pe pânză de bumbac, făcută de sigur în perioada când se introdusese bumbacul, dar nu se părăsise încă cusătura cu mătase.

Beteala nu e prea veche, iar fluturii și mărgelele sunt încă și mai noi.¹⁾

Desenul este precis și fin, reprezentând uneori ornamente geometrice, alteori flori, rar animale, stilizate în așa chip încât să impresioneze și privite de aproape, prin linia lor, prin armonia colorilor îmbinate cu un gust, uneori cu o îndrăzneală de pictor experimentat, și de departe prin pata colorată și prin alternarea acestor pete ori „câmpuri” cu spațiile nebrodate.

Această din urmă însușire trebuie mai ales pusă în evidență.

¹⁾ Afirmarea d-lui Haberlandt că mărgelele au venit dela Ruteni nu mi se pare justificată de vreme ce, deși nu în așa largă măsură ca în Bucovina, acest fel de broderie — e drept că pentru panglice de gât, ori pălărie, mai mult decât pentru ii — se găsește răspândit până în Gorjiu și Mehedinți, și chiar în Ardeal.

În albumul d-lui Haberlandt tabelele Nr. 24 și 26 ne înfățișează frumoase broderii dalmate, în care desemnul, culoarea și tehnica se aseamănă cu cele de pe iele noastre vechi. Mai puțin artistice decât țărancele din România, Dalmatinele brodează toată iia, fără să lase nimic necusut. Rezultatul este o impresie de lucru migălit și, cu toată frumusețea de detaliu, cămașa e cu mult mai neartistică decât o broderie românească.

E greu de spus de unde ne vine obiceiul acesta de a ornamenta rufele și ce vechime pot avea modelele întrebuițate.

Tracii, strămoșii noștri, ca și mulți dintre barbari, aveau obiceiul de a-și împodobi cu broderii colorate vestmintele lor. Slavii de asemenea, fie că le adoptase prin imitații, ori că se pomenise cu ele. În mormintele copte s'au găsit fragmente de pânză de in, din care muzeul Cluny din Paris posedă o admirabilă colecție, brodate cam în același fel și în același spirit ca la noi. Iar vestul Asiei a fost din toate timpurile amator și producător de stoffe brodate, celebre în toată lumea. Ce legătură se poate pune între aceste fapte? În stadiul de astăzi al cunoștințelor noastre e greu să se poată afirma ceva precis.

Sigur este că în tot orientul Europei, din Peninsula Balcanică până sus în nordul Rusiei, în Suedia și Norvegia, găsim azi gustul acesta de a se împodobi rufele și a se țese vestmintele în colori vii, dispuse după modele străvechi având caractere comune, cu toată varietatea detaliilor. Acest lucru de sigur nu se datorește întâmplării, și el nu se poate explica decât admitând că barbarii din Răsărit au trecut tuturor vecinilor, prin o infiltrare lentă, dar care n'a încetat un moment de a se propaga, tendința lor de a-și împodobi hainele cu broderii strălucitor colorate; că această tendință potrivitându-se cu simțurile vii și impresionabile pentru culoare ale semi-sălbatecilor ce-i înconjurau, a fost adoptată cu entuziasm; că treptat, treptat, au tot venit influențe noi, unele prin sudul Rusiei, turco-persane ori tarane, altele prin Peninsula Balcanică dela Bizantini ¹⁾ și Turci, cari s'au altoit pe fondul primitiv, modificându-l și dând naștere la variante regionale. ²⁾

¹⁾ Să se compare fragmentele de stofă cari ne-au rămas dela Bizantini sau dela Italieni, sub influență bizantină, cu broderiile noastre și, mai ales, cu opregele oltenești. Găsesc același fel de a stiliza, uneori motive foarte asemănătoare.

²⁾ Cf. N. Iorga. Portul popular român, op citat.

Limita apuseană a acestui stil artistic azi începe la Adria-tica, taie Ungaria și se îndreaptă spre nord, prin Rusia, oco-lind provinciile baltice, dar cuprinzând Finlanda, Suedia și Norvegia. Ea se întindea în trecut mult mai departe spre vest. În tablourile lui Holbein cel tânăr, reginele Angliei și unii dintre bărbați chiar poartă la mânece și la gât volane și bentițe bro-date, absolut la fel cu anume broderii românești, așa numitul „ocol” din albumul d-nei Cornescu.¹⁾

Și ceace se spune despre broderii se poate susține și despre covoare și țesături.

Fiecare nație apoi a dezvoltat și îmbogățit, conform ge-nului propriu, fondul comun, în care se găseau lucruri identice, cu toată imensa depărtare.

Mai dotați pentru artă decât cei mai mulți, partea noastră este azi una din cele mai importante, pe care eu n'o văd între-cată ca bogăție, varietate de motive, armonie de colori, finețe în execuție, decât numai de admirabilele broderii de lan'na, sau de cele ale Asiei. Am putea spune că toate Românele dela cele mai bogate până la cele mai sărace, se îndeletniceau cu broderia. Dela doamna Tudosca a lui Vasile Lupu, dela care ne-au rămas minunatele acopereminte de mormânt cu portretul Doamnei, al lui Ioan Vodă, fiul lui Vasile Lupu (al Domnului a fost furat în împrejurări cari nu se cunosc)²⁾ până la cea mai umilită țărăncă, în bordeiul ei, toate își petreceau timpul liber cosând. Pentru ele asta nu era „o Duminecă în vieța de toate zilele”, cum spune d-l Haberlandt vorbind mai ales de locuitorii Austriei, eră vieța de toate zilele însăși.

Imbrăcămintea țaranului, care este așa de sumară încât ar fi părut nu se poate mai sărăcăcioasă fără ajutorul ce-i venea dela culoarea și desemnul broderiilor, purtă și poartă încă pecetea preocupărcii artistice. Ochiul și mâna se afinau, tehnica văpsitului și a cusutului se perfecționau, fiecare femeie în cadrul conservator al tradiției, — așa de conservator încât se poate determina nu numai valea sau regiunea unde s'a brodat o iie sau s'a țesut un opreg, dar uncori până și comuna — variă la infinit motivele

¹⁾ Cusături românești culese de Elena Cornescu. București. Secec 1906. A se compara și cu modelele din tablourile ce însoțesc opera lui Haberlandt citată, în special cele din Austria de sus.

²⁾ N. Iorga, Tapiseriile Doamnei Tudosca a lui Vasile Lupu. Buletinul comisiei monumentelor istorice, Anul VIII, 1915, p. 145 și următoare.

tradiționale, puneă ceva din fantazia personală, încât de tot marele număr de obiecte ce posedăm, rareori întâlnim de două ori acelaș model.

Banatul continuă broderia cu dantele. Atât ille femeilor cât și pantalonii (la poale) și cămeșile (la gât și piept) bărbatilor sunt nu numai brodate, dar și împodobite cu șabace.

Acest caracter al artei bănățene este comun și vestmintelor din anumite regiuni ale Dalmației.¹⁾ Chiar și în Ardeal se întâlnesc la perdelele de pat și la fețele de pernă combinații de broderie și à jour.

Efectele la care ajung Bănățencele cu această tehnică sunt dintre cele mai fericite. Cunosoc măneci și poale de cămașe de o lucrare și un stil admirabile. Uneori firele sunt trase cu atâta finețe și modelul este atât de ingenios, încât șabacul s'ar putea confunda cu cel mai desăvârșit lucrat „filet“.

Broderia se mai întâlnește pe ciorapii de lână și pe mănuși, cu deosebire în Oltenia, așa cum se găsește și în toată Serbia, dar mai ales în regiunea Pirotolui.

Bănățenii țin și ei la obiectele colorate, însă bucățile de stofă, pe care le întrebuițează sunt țesute și nu brodate.

Asupra restului costumului bărbătesc, în afară de crolala lui, așa de potrivită în unele regiuni cu felul ocupațiunei și cu frumuseța unui trup vîguros, nu avem multe de spus. Cusătura cu găitane negre a hainelor de postav alb oltenești se mai întâlnește în Balcani și, mai ales, la Albanezi. Este de un mare efect pitoresc.

Cojocul de piele și minteanul de dimie, împodobit cu încrustațiuni de stofă colorată, brodată cu șnururi, sunt de multeori interesante. În special cōjocul, haina de paradă a țaranului cu stare, prin broderia sa bogată, — de mătasă în vremea de demult, de bumbac ori chiar de șuvițe de piele azi — va căpăta o înfățișare nițel bizară, de sigur, dar de mare efect. Din nefericire însă, el este un lucru prea puțin tipic. Fiind un produs de meșteșugar, adresându-se unui public răspândit pe o mare întindere de teritoriu, va trebui să se acomodeze la gusturi destul de deosebite. Va tinde fatal la o formă intermediară, care va păstră cât de puțin din arta fiecărei regiuni, amintindu-le pe toate.

Il găsim pe tot teritoriul dela pusta Ungariei până departe

¹⁾ Dr. Haberlandt, Albumul operei citate: Tabela 25.

în Peninsula Balcanică. Frumoase specimene erau și în Moldova, dar mai ales la Români din Ardeal — probabil sub influența Ungurilor — popor prin excelență falos și ținând la hainele, arătose.

Cu privire la costumul femeiesc, în afară de fotă și opreg, de cari vom vorbi ceva mai târziu, ne rămâne să ne ocupăm puțin de maramă. E bucată de pânză cu care își acoperă capul femeile măritate, spre deosebire de fete. Cele mai fine sunt țesute din borangie crud sau fiert, cele mai ordinare din bumbac.

Găteala capului este una din podoabele cele mai prețuite de cochetărie femeiască. E de mirare câte forme de coifură se pot obține cu bucată aceea lungă și îngustă de pânză, ce grație ce măiestritate poate ea imprima figurei și întregii înfățișări.

Cele două zone cu flori alese sunt obicinuit la capetele maramei și pot rivaliza cu cea mai delicată dantelă. Alteori ornamentele se întind sub formă de bande paralele, dealungul, întrerupte prin două fâșii perpendiculare, la extremități. Se mai găsesc și figuri presărate în chip regulat în tot cuprinsul pânzei.

Mai rareori aceste flori sunt desemnate cu fire colorate, înțesute printre firele albe. În acest din urmă caz, în care ușor s'ar fi căzut în vulgar și strigător, e de admirat tactul desăvârșit și distincția supremă a gustului țărâncei noastre.

Cele mai frumoase marami se găsesc dealungul Carpaților deoparte și de alta a lor, dar mai ales în Vâlcea, Argeș, Muscel, Dâmbovița, o parte din Prahova și dela Hațeg până dincolo de Brân, și cu deosebire la S. liște.

În Banat marama este înlocuită de conciu. Forma lui este ciudată, cam sălbatică, mai ales din pricina marelui număr de bucăți de monedă, ce sunt cusute pe el și cari îi dau o înfățișare de coif războinic. La prima vedere se par de prisos toți acei bani. Cine vede însă pe Bănățeană dansând, pricepe de ce are nevoie să poarte atâtea rânduri de discuri metalice, cântărind uneori până la 5 kilograme, cusut de spatele concifului. Ei bat ritmul jocului și înlocuiesc castagnetele Spaniolei ori tambura Neapolitană. Iar dansul în Banat e tot așa de indispensabil ca pâinea zilnică.

Stofa din care e făcută partea neacoperită de monede a concifului este o minune de frumuseți. Ea se țese din fir de aur sau de argint, din cel mai subțire, și din mătase, în niște gher-

ghesuri speciale. În vremea de demult întrebuițarea firului de aur și argiat nu era cunoscută, înlocuit fiind cu mătasa. Țesăturile ce rezultau sunt printre lucrurile cele mai strălucitoare ca aspect, cele mai fine ca tehnică, remarcabile exemple ale gustului și priceperii în a topi nuanțe discordante în armonii noi și originale.

Această țesătură se întâlnește adeseori sub formă de bandă, de a curmezișul opregului de spate bănățean. Lungii ciucuri de lână, cari cad până la poalele ajurate ale cămeșei, punând în evidență linia șoldurilor, accentuată încă prin niște cercuri cari se poartă sub fustă, sunt făcuți să se armonizeze cu ciucurii de ibrișin, cari se coboară dela conciu. Tot costumul Bănățencii e combinat ca să-ți dea impresia când merge, că se leagănă ușor, iar când dansează să amintească vag grația femellor din secolul al XVIII-lea, a căror modă de a-și accentua artificial talia, au păstrat-o până în zilele noastre.

Opregul din față, țesut din fir și lână de culoare violetă, mi se pare inferior restului costumului de Banat, mai ales când îl comparăm cu vâlnicele așa de fin țesute și ingenios alese, având un caracter arhaic în stilizare, dar o frăgezime de colori uimitoare, din Oltenia vecină.

Aici și dealungul munților Munteniei și Ardealului s'au păstrat cele mai frumoase fote și catrințe românești.

Forma lor, țesătura, broderia — când sunt cusute — colorile întrebuițate sunt felurite dela județ la județ, dela vale de râu la vale de râu, uneori dela sat la sat. Avem fote sub formă de fustă scurtă și creață, cu flori și dungi dealungul trupului; cea despăcată într-o parte, strâmtă, permițând numai un pas mărunț, cadentat, împodobită la poale și în față de o largă bandă uneori țesută, mai des brodată; opregele ca niște șorturi înguste, unul în față, altul în spate.

În aceste categorii mari, variantele sunt foarte numeroase.

În oprege fruntea o țin cele oltenesti. Ele sunt înguste, vărgate de bande paralele, subțindu-se din ce în ce spre cingătoare, în care chenare reprezentând flori stilizate, pasări, animale, figuri geometrice, alternează cu dungi într-o singură culoare, de obicei roșu aprins. Finețea alesăturii este desăvârșită. Lâna are un luciu de mătasă, iar desemnul e precis, spiritual. Dar ceea ce mă satisface cu deosebire este armonia violentă dar originală a colorilor. Întâlnim mai ales un verde și un albastru de o nuanță splendidă.

Nu mai puțin interesante sunt și fustele largi și crete, tot vărgate, în colori mai închise, dominate când de violet, când de verde, ori de albastru și roșu. Mici desemnuri în colori deschise înviează fota și rup monotonia dungiilor mai late.

Prin Vâlcea și Argeș pe fond negru se brodează cu cenușu deschis figuri geometrice, cari amintesc vechi broderii de giginuri. Costumul întreg din această regiune este unul din cele mai apreciate din țară. Regina Maria I-a purtat în prima călătorie prin Ardeal.

Poate că e încă și mai frumos, ca mai discret, cel din Săliște, de sigur unul din cele mai distinse.

În Măscel, lițiile sunt ceva mai rigide, din pricina fotei prea strâmte, lipite de trup, dar lungă maramă, căzând până în călele, dă ceva regesc femeilor cari îl poartă. Și în Dâmbovița, și în Neamțu broderiile, țesăturile, marășile ne oferă admirabile motive naționale. Iar dacă azi unele regiuni au văzut înlocuit costumul bănațenesc cu orbițele fuste și bluze, pe cari vecinătatea orașelor le-au făcut să pătrundă la țară, în trecut aceleași locuri păstrase vechi și admirabile tradiții de artă bătrânească. Este capul județelor Vlașca și Teleorman, azi aproape pierdute pentru arta națională, în trecut centre vii și interesante, dovadă costumele din colecția muzeului etnografic din București.

Acelaș meșteșug al țesutului, combinat cu alesul, se întrebuințează la facerea desagilor, plocadelor, dar mai ales al scoartelor. Cu acest capitol ajungem la una din cele mai însemnate producții ale artei noastre naționale, gloria necontestată a Olteniei și a județelor din Muntenia vecină cu ea.

Covoara era de multă vreme cunoscut și întrebuințat în Orient. La populațiile nomade din mijlocul Asiei și la vecinii lor el era transportat pe cal sau pe cămila, spre a fi întins ca un cort, ca perdeă la intrarea cortului, ca așternut de culcat, spre a face rugăciuni pe el, sau numai pentru a acoperi anumite obiecte, sau fel de legătură. Desagii se lucrau absolut la fel și, în realitate, nu erau decât covoare de proporțiuni reduse.

Unele din ele se țesau, sau se țesau și se alegeau în acelaș timp, gen chillim, altele erau făcute din fire înnodate și apoi tunse. Acestea din urmă sunt cele mai prețioase și se lucrau mai ales din Turchestan, Bucara, Persia, în anumite regiuni ale Caucazului și Asiei-mici.

Chilimurile erau și ele destul de răspândite în Nordul și Sudul Asiei-mici (Caraman), la Sudul Mării-Negre și prin Caucazia.

Admirabil dotat pentru această artă de răbdare și care cere un ochiu educat, sensibil la nuanțe aproape imperceptibile de culoare, orientalul a creat minunile de cari sunt pline muzeele de artă decorativă din streinătate.

Arta covoarelor a pătruns la noi, probabil prin Sud, după cucerirea turcească. Avut am noi scoarțe de acoperit păreții și lavitele înainte de apariția covoarelor orientale? E greu de răspuns. Lucrul n'ar fi imposibil. În definitiv putem să ne închipuim bucăți din stofele de lână, din care se făceau hainele, ori opregele femeilor, în dimensiuni mai mari, și avem și scoarțele. Plocadele din regiunile locuite de păstori și țesute din lână nevăpsită sunt de sigur enorm de vechi ca tehnica și modele. În regiunea Muscelului și a Branului, unde casele erau de bârne de lemn, lipite sau nu cu pământ, am apucat niște fâșii de chilimuri, gen „tenture”, țesute în dungi, mai ales cărămizii și verzi, admirabil armonizate, având printre ele vârgi în zigzag, de o lână mai grosolan toarsă și formând un fel de desemn simplu, dar de bun gust.

Deși covoarele în genul alor noastre se găsesc în Rusia și până în Suedia și Norvegia,¹⁾ uneori așa de asemănătoare cu ce se întâlnește la noi, încât am fi tentați să tragem concluzia, că ne-am influențat unul pe alții, totuși mi se pare mai logic să conchidem, că arta covoarelor, cel puțin a celor oltenesti, ne-a venit din Sud.

Chilimurile turcești au fost imitate de Sârbi și de Bulgari și transmise mai departe, spre nordul Dunărei. Scoarțele balcanice foarte bine lucrate, superioare din acest punct de vedere celor dela noi, păstrau caracterul musulman al ornamentelor covoarelor de rugăciune: poarta dela Mecca și arborele vieței. Colorile erau cam monotone. În general pe un fond violet închis, mai rar albastru ori roșu (la cele sârbești), se desemnă un chenar, mai lat și mai îngust, în mijlocul căruia își întindea ramurile arborul vieței, uneori încărcat de fructe și de pasări. Un alt model destul de comun are în mijloc un pentagon, al cărui vârf ne dă în mod

¹⁾ Asupra asemănării dintre arta populară suedeză și arta românească d-l Tzigara-Samurcaș a atras cel dintâi atenția după expoziția de artă populară din 1909 la Berlin. „Convorbiri literare”. D-l Iorga a explicat de ce? (Portul popular român.)

schematic desenul unei bolți de poartă, ceea ce ne arată, că originalul fusese un covor de rugăciune.

La noi nimic din toate acestea.

Covorul oltenesc, de dimensiuni modeste, amintește prin formă și raportul dintre chenare și mijloc covoarele persiane de bună tradiție. Chiar și faptul, că sunt reprezentate pe el mai ales flori, e o apropiere mai mult de cele persiane. Insemnează oare acest lucru că, utilizând tehnica covoarelor țesute, România s'a încercat să imiteze covoarele tunse, din care trebuie să se fi găsit un mare număr în casele bolerești? Nu e imposibil. S'a putut lua dela un fel de covoare lucrul, dela altul modelul, cel puțin în spiritul lui, căci era imposibil ca cu o factură inferioară să se poată imita minunile, ce ne veneau din Persia.

Ceea ce am putut personal vedea până acum ca scoarțe oltenesti, sigur datate, nu trece de începutul secolului al XIX-lea. Printre cele nedatate, existând destule, a căror înfățișare, mai ales culoare, are un incontestabil caracter de mai mare vechime. se poate spune aproape sigur, că aparțin secolului al XVIII-lea.

Obișnuit scoarța oltenească are trei chenare: unul mic, la margine, după care urmează un al doilea, mai lăd, adevărata bordură, uneori de aceeași culoare ca și fondul din mijloc, mai ales însă de altă culoare. Frunze și flori mari amintind trandafirii sau bujorii, stilizate, formează ca o ghirlandă pe fondul acestei borduri. Alteori flori de mărgăritărel sunt presărate printre celelalte flori mai mari.

Bordura este lipită înspre interior, de un al treilea chenar, de culoare desărisă adesea alb, pe care ies în relief floricele, stele ori figuri geometrice, în nuanțe delicate și variate. El are rolul de a pune în evidență mijlocul, unde, pe un fond de cel mai frumos albastru — nuanța ultramarinului din pictura primitivă italiană — ori roșu-bordeaux, ori albastru azuriu, ori chiar verde, sunt țesute florile. Au tendința de a face să pornească dintr'o corolă mijlocie ramuri simetice, pline de flori și frunze, în dreapta și în stânga. Formele sunt schematic, dar destul de bine desemnate, conturul precis, resimțindu-se totuși de greutatea ce a întâmpinat țesătoarea, de a da contururi curbe, onduloase, cu un fir drept, perpendicular pe urcală. Frunzele mai ales sunt lucrute fiecare în parte. Umbrele sunt rar notate. În orice caz covoarele noastre sunt mai aproape de natură decât așa numitele

coramanii, cari ignorează linia curbă. Când scoarța are o destinație deosebită, artista își pune tot talentul ca să scoată un lucru mai de preț. Cred că nu rareori femeia ori fata unui boier de provincie puneă singură mâna la războiul de țesut. Atunci țesătura iese mai fină, decorul monoton, ca desemn, din mijloc e înviorat prin vre o glastră cu flori, ori prin pasări cari zboară sau pești cari înoată într'un chip comic și nenatural printre fructe și flori. Într'un remarcabil exemplar al muzeului etnografic din București întâlnim la un loc pești și covoare.

Mai spre decadența artei covoarelor se întâlnesc chiar oameni, rudimentar desemnați, ori chiar figuri geometrice.

Odată cu acest tip clasic al scoarței oltenesti se găsește și un altul, mai puțin important, dar încă decorativ, compus din romburi concentrice, de culoare diferită, al căror contur este provăzut cu un fel de dinți care se îmbucă cu dinții rombului vecin, dând impresia unui mozaic.

Prin Gorj s'au contopit ambele aceste tipuri și s'a ajuns la un chilim în care, cu clasicele trei borduri oltenesti, avem în mijloc, în loc de flori, această combinație de romburi concentrice. În colțuri, de cele mai multe ori, sunt niște ornamente geometrice, în acelaș spirit executate.

Dincoace de Olt găsim scoarțe unde, deși se mai menține uneori decorațiunea florală, fie sub formă de ghirlande dealungul, ori de flori izolate, nu mai au însă acea împărțire clasică, așa zicând, în 3 borduri și mijloc: ori e numai un singur chenar, ori lipsește, cu totul.

Covoarele din regiunea muntoasă a Munteniei ori Ardealului, cu ornamente geometrice, sunt mai nouă.

În Moldova găsim lăicere și scoarțe remarcabile, cele mai multe pe un fond negru sau cenușiu închis.¹⁾ Forma lor se deosebește mult de a celor din Muntenia și Oltenia. Sunt în genere lungi și înguste, iar ornamentele, foarte asemănătoare cu cele de pe covoarele rusești din Ucraina, amintesc în chip neplăcut modelele pentru broderii în cruci, întreaga figură constând din mici pătrate pe țapuse.²⁾

¹⁾ E de notat cât de mult place negrul Românului, spre deosebire de toți vecinii lui. Negru în Muscel la broderia iilor, negru în Ardeal, ca fond și ca broderie, negru în scoarțele moldovenești.

²⁾ Asupra asemănării dintre scoarțele moldovenești și cele din Rusia de vest să se compare The Studio: Peasant art in Russia. Op. citat.

Granițele geografice ce am tras diferitelor modele nu sunt ceva definitiv. Colori și ornamente din două regiuni nu prea depărtate au putut fi schimbate, fie din cauza încuscrilor (școarța formând unul din cele mai însemnate lucruri din zestrea miresei) fie altfel.

Lana pentru toate aceste țesături și alesături, ca și mătasa și bumbacul pentru broderii, eră toarsă, pregătită, vâpsită de țărance, după rețete străvechi pe care fiica le primea dela mamă, și le transmitea la rândul ei copiilor. Colorile erau mai toate de origine vegetală, preparate cu mare îngrijire, aproape cu un rit superstitios, din toate plantele, buruienile, arborii fructiferi sau sălbateci, cari cresc pe lângă casa omului. Flora nefiind identică în Orient și la noi, evident că substanțele colorante nu erau aceleași. Rezultatele însă erau la fel de remarcabile. Se întâlnesc în țesăturile oltenești colori de o strălucire, de un „catifelat” splendid: albastru, verde, roșu, violet de toate nuanțele, liliachiu, ca drojdia vinului, galben limoniu și galben masliniu, roza, albastru ca cerul etc.¹⁾

Intr'aceea au apărut colorile de anilină. Ele au dat lovitură de moarte acestei admirabile industrii. Mai ușor mănuit, scutind de o muncă migăloasă și ingrată, dând cam aceleași rezultate la primul aspect ca și vechile colori vegetale, ele au fost imediat adoptate. Cromatica bătrânească a decăzut, dispărând. În locul ei, împreună cu modelele noi, cari poceau tradiția admirabilă a artei populare de până atunci, au apărut acele colori strigătoare pe cari le vedem azi. Spre deosebire de cele anterioare, cari se făceau cu atât mai frumoase, cu cât timpul trecea peste ele, acestea din urmă devin mai urâte, mai mohorâte, mai spalăcite, dând impresia murdăriei cu cât se învechesc.

O mișcare de revenire la vechile procedee s'a pornit printre iubitorii de arta trecutului nostru. În fruntea ei stă d-na Eliza Brătianu. Rezultatele obținute erau demne de interes, dar războiul a întrerupt totul, pentru cine știe câtă vreme.

Dacă industria covoarelor ne legă de vecinii noștri dela Sud, cea a lemnului se pare că ne apropie de cei dela Nord. Cres-

¹⁾ Asupra cromaticei române să se consulte discursul de recepțiune la Academie, cu acest subiect, al lui S. Fl. Marian, cum și monografia recentă a d-lui T. Pamfile (în colecția „Din viața poporului român”, publicate de Academie).

tături în genul celor dela noi se găsesc în tot orientul și nord-estul Europei, până în Suedia și, mai departe chiar, în Islanda. Lemnul a servit și servește încă multor popoare pentru fabricarea celor mai felurite obiecte. Ar fi însă greșit să tragem concluzia unei influențe reciproce numai din faptul că aceleași forme sau ornamente se întâlnesc la două popoare. După cum direcția firelor în țesut trebuie să ducă la ornamentele geometrice sau la o anumită reprezentare a florilor, frunzelor și figurilor, tot astfel fibra lemnului, prin direcția și rezistența ei, dat fiind și instrumentul primitiv de care se servește artistul, nu putea permite decât un anumit gen de ornamentare. Libertatea executantului era restrânsă prin aceasta, iar operele rezultate aveau toate un aer de familie chiar atunci când nu se poate vorbi de un împrumut.

De o influență se poate vorbi totuși atunci când două popoare trăiesc alături și în condițiuni aproape identice. Așa s'a întâmplat cu noi și cei din Peninsula Balcanică, în ce privește țesăturile, cu noi și Secuții, în ce privește lucrul lemnului. Forma casei, împărțirea și împodobirea ei, în ținutul dela munte, și, mai ales, poarta monumentală dela intrare, au mari asemănări.

O arhitectură a lemnului se cunoaște în părțile acestea încă din vremea Dacilor,¹⁾ popor de pădure. Ea s'a menținut și la urmașii lor, s'a dezvoltat, a ajuns la înflorirea la care o vedem azi în satele de munte, din tot ținutul locuit de Români, deoparte și alta a Carpaților.

Dela noi au luat mai târziu Secuții și Ungurii acest obicei de a clădi în fața curții o poartă care să dea o înfățișare deosebit de impunătoare casei. Căci altfel nu ne putem explica la aceste din urmă popoare, nomade locuitoare ale stepei, ideea unei ornamentări prin excelență în legătură cu o vicăță statornică și de munte.

În detalii poarta secuiască și cea românească se deosebesc. La Secuții stâlpii cei mari sunt împodobiți cu flori săpate și de multe ori colorate, având un evident caracter oriental. Unele din aceste ornamente au putut fi aduse de Unguri la venirea lor. La noi ornamentele se reduc la crestături și, în legătură cu superstiția populară despre șarpele casei, la un șarpe care se va sculpta

¹⁾ Ne amintim cetățile de lemn și gardurile dăce de pe columna lui Traian.

²⁾ Huszka József în opera citată le crede de veche origină asiriană.

în unghiurile porței. Cotețul de porumbei de sub acoperișul intrării principale, și care este așa de frecvent la Secul, la noi lipsește de asemenea.

Un specimen cu adevărat remarcabil de lucrarea lemnului este casa lui Moș Mogoș din Ceauru Gorj, azi în posesia muzeului de etnografie din București.¹⁾ Săteanul Mogoș este tipul simbolic al milioanei de Români cari, în curs de atâtea veacuri, au închinat tot timpul liber înfrumșetării lucrurilor privitoare din jurul modestei lor vieți. Fără alt scop decât numai dorința de a-și alina neplăcerea vieții grele prin contemplarea unor forme sau unor ornamente mulțumitoare, ei creau și-și manifestau prin această creație însușirile nobile ale unei rase din vremuri imemorale îndeletnicindu-se cu frumosul.

Din când în când, pe câte un colț de grindă, pe câte o strachină sau în chenarul unui covor cercetătorul atent descoperă cu greu numele celui care, „pentru ca să nu moară cu totul” și l-a legat de formele plâpânde ale artei.

Asupra creștăturilor în lemn vom trece mai repede, nu pentru că aceste manifestări ar fi nedemne de cele de cari am vorbit mai sus, ci pentru că ele au fost studiate și reproduse în al doilea album al d-lui Comșa. Dacă până acum mai toate obiectele de cari ne-am ocupat erau produse de femei, creștăturile, în schimb, sunt opera bărbatului și cu deosebire a păstorului.

În categoria lemnului sculptat vor intra și troițele, curioase și impresionante manifestațiuni ale credinței, amintind calvarele din Bretania franceză, ca și ele satisfăcând în același timp sentimentul creștinesc actual, dar și tot restul de superstiție răgănată rămas în sufletul a două populațiuni destul de primitive. Foarte variate ca înfățișare, monumentele uneori, colorate sau nu, cruci simple sau ridicându-se câte mai multe pe același trunchiu, ele sunt răspândite în Oltenia și o parte din Muntenia.²⁾

Ceramica este unul din capitolele cele mai însemnate ale artei naționale, nu numai prin calitatea produselor ce au ajuns

¹⁾ A se vedea articolul călduros pe care îl consacră d-l Tzigara-Samurcaș în „Arta în România”, Minerva 1909.

²⁾ A se citi articolul d-lui Tzigara-Samurcaș: Semnul crucii (Arta în România, op. citat) și a se vedea albumul I. Voinescu: Monumente de artă țărănească în România, editat de Casa Bisericii.

până la noi, cât și prin problemele multiple ce ridică în legătură cu influențele streine ce a suferit în cursul evoluției ei.

De aceea ea este și așa de greu de studiat.

Cine n'a cercetat Ardealul și nu cunoaște decât ce trece la anticarii din București drept olărie „națională”, consideră chestiunea aceasta ca foarte simplă. Dar imediat ce am făcut cunoștință cu toată variata producție din Transilvania, cu oalele, ulcioarele și strachinele Sașilor, Secuilor, Ungurilor, problema se complică îngrozitor. Ce este românesc și ce nu, în marea mulțime a produselor ceramice?

Pe întinsul României, atât dincoace cât și dincolo de Carpați, se găseau destul de numeroase locurile cu pământ bun pentru fabricarea vaselor. Condiția cea mai însemnată pentru ca ceramica să poată exista era deci împlinită. Și de fapt olărie s'a fabricat la noi din cele mai îndepărtate timpuri, începând cu epocile preistorice. Dar tehnica întrebuințată nu permitea producția unor vase impermeabile, și atunci, alături de acestea, mai ales în regiunile unde lemnul era din belșug, adică în toată regiunea păduroasă, vedem pe Român servindu-se de vase de lemn. Ploști, blide, pahare, căușe, mai mult sau mai puțin ornamentate, erau zilnic întrebuințate în casa țaranului.

Prin secolul al XII-lea în Occident și cu mult mai înainte în Orient¹⁾ (Persia, Siria, Egipt și Bizanț, fără să mai vorbim de extremul Orient, mai puțin cunoscut) se descopere smălțul semi-transparent care făcea impermeabil pământul ars. Ceva mai târziu apare și smălțul plumbifer sau stanifer, care însemnează un enorm progres în tehnica ceramice, căci permitea pe el ornamentarea cu diverși oxizi, cari se vor topi și vitrifică sub acțiunea focului. Faianța era găsită și în Italia, țară de exigențe artistice dar cu parale puține, cultivă și desvoltă cu entuziasm o industrie menită să înlocuiască vasele de metal, prea costisitoare pentru niște oameni sărăciți de vecinice nășboae.

În același timp în Germania se fabrică sobe de pământ smălțuit, vase de grès etc., iar Orientul cunoaște cele mai frumoase produse ceramice ce se pot închipui.

¹⁾ René Jean Manuels d'histoire de l'art: Les arts de la terre. H. Laurent ed. Paris 1911. ●

Emile Bayard L'art de reconnaître la céramique. Roger et Chernovitz ed. Paris s. d.

La noi — nu se poate preciza dacă grație unei influențe italiene, cum s'ar părea de considerăm motivele și tehnica, ori unei influențe orientale — apar discurile de pământ smălțuit dela bisericile lui Ștefan cel Mare.¹⁾ Ele sunt însă ceva izolat, fără răsune.

Evenimentele, istorice din Apus, mai ales sărăcirea Europei prin războaiele lui Ludovic al XIV-lea, au o mare influență pentru dezvoltarea ceramicii. Vasele prețioase de masă de aur și argint, chiar cele mai burgheze, de cositor, fuseseră topite pentru nevoile statului. Trebuiau înlocuite cu ceva mai ieftin, mai ușor de fabricat. Și atunci se pornește o mișcare industrială de un avânt fără precedent, în toată Europa, pentru producerea din pământ smălțuit a tuturor utenzilelor.²⁾ Din Franța acest curent trece în Olanda, unde înviorează fabricile din Delft, de aici în Germania de Vest și de Sud, în Boemia, în timp ce, prin Tirol, aceeași mișcare venea din Italia spre Austria. Prin diferite etape ea ajunge în Ungaria și Ardeal. Centre importante pentru fabricarea olăriei se crează din nou, în aceste țări, iar cele vechi cunosc o nouă înflorire, adoptând procedeele streine.

Relațiile dintre noi și Ardeal, mai ales cu Sașii, erau de multă vreme excelente. Prin ei a trebuit să pătrundă ceramica nouă în toate regiunile locuite de Români și să dea un mare imbold unei industrii, care de sigur există, dar producea numai obiecte cu totul inferioare. Fabrici noi se crează în Muntenia, poate și aiurea, și astfel, pe la finele secolului al XVIII-lea și începutul celui al XIX-lea, atât dincolo cât și dincoace de Carpați, frumoase strachini și ulcele împodobesc casele tuturor.

Aceasta ni se pare evoluția probabilă a ceramicii din regiunea dintre Dunăre și Nordul Ardealului. Ceva precis este greu de spus în stadiul actual al cercetărilor.

Până acum s'au strâns în muzee și în colecțiile particulare specimene din toate provinciile, conducându-ne mai mult din punct de vedere estetic. Acest criteriu este insuficient pentru o

¹⁾ D-l N. Iorga în istoria Românilor prin călători (București 1920) vorbește și de „pătrate de smălț“ cu cari erau îmbrăcați pereții palatului din Suceava (pag. 70). Acest lucru ar indica o origine orientală a discurilor lui Ștefan. Așa se decorau zidurile interioare ale moșeelor și băilor, cu mult înainte de 1400.

²⁾ Statul francez încurajează acest lucru, care intră în tradiția lui Colbert.

clasare sistematică. Dar și adoptarea unui alt criteriu nu e ușoară: nici forma, nici decorul nu ne dau un indiciu absolut sigur. Multe produse depărtate au adesea asemănări surprinzătoare. Oltăria fiind o artă industrială, meșteșugarul artist își transportă produsele la distanțe foarte mari, le vindeă prin bălciuri sau prin satele dealungul drumului, uneori influență cu ele produsele locale.

Dar din aceste călătorii venea și el cu modele noi, întrebuințate de un concurent mai fericit, se încercă cu totdinadinsul să le imiteze și, deși fiecare olar avea secrete de fabricare cu mijloacele de care dispunea fiecare atelier, tot se putea obține un aspect apropiat al smălțului, ori un desen mai decorativ.

De aici marea dificultate în clasare,¹⁾ lăsând la o parte produsele foarte asemănătoare cu ceramica germană, cari se găsesc în mare număr în regiunile locuite mai ales de Sași, cum și farfuriile și căniile cu ornamentul gravat (șgrăfătiți) pe fond albastru și, în general, datate dela 1780—1850 — cari sunt rare la noi — ne rămân un mare număr de oale, ulcele, căni, strachini și farfurii fabricate de streini pentru Români, ori în ateliere românești din Ardeal și din partea muntoasă a Olteniei și Munteniei (unde aceste produse se găsesc îndeosebi), sub puternică influență streină. Toate sunt de pământ alb ori roșatic, acoperite cu un strat de smălț de culoare albă-ivorină, peste care se aplică desenul. Ceeace caracterizează mai ales aceste fabricate este faptul că, spre deosebire de vasele făcute pentru Sași și cele din Nordul Ardealului, tot ornamentul este dispus ca să creze plăcere, nu atât prin linie, prin fineța desenului, cât prin petele de culoare.

În această categorie generală se poate face oarecare clasare, foarte empirică. Unele vase sunt ornamentate numai cu albastru. Aș fi dispus să le consider ca pe cele mai vechi.²⁾ Desenul e de un frumos stil, mai ales denotând o deplină înțelegere a raportului dintre forma vasului și dispoziția decorului. Motivele întrebuințate amintesc pe acele ale Renașterii, trecute printr'un

¹⁾ Se petrece, cu alte vorbe, acelaș lucru ca în Apus, unde fabricile de faianțe și porțelan își fac concurența, adoptând decoruri și colori întrebuințate de alte fabrici mai renumite.

²⁾ Am văzut din această categorie, purtând anul 1786.

creier orientat, așa cum se găsesc în multe din bisericile noastre din secolul al XVII-lea și al XVIII-lea.¹⁾

Muzeul etnografic din București posedă câteva frumoase exemplare, cu atât mai interesante cu cât, unele din ele fiind destinate a fi împărțite ca pomană, poartă locul în care se înfigea lumânarea, ceea ce arată, că erau fabricate, dacă nu de noi, cel puțin pentru noi.

O altă serie are largi bande longitudinale galbene și verzi, alternate, ori galbene și brune, ori brune și verzi. Smaltul, la cele mai multe, este de o puritate și o strălucire surprinzător de frumoasă.

Întâlnim și o a treia categorie de căni, cu o singură coadă, cu corpul împărțit în două zone, printr'o linie verticală sau printr'o a treia zonă, ceva mai îngustă. Fiecare despărțire cuprinde ornamente grosolan desemnate, dar de mult efect decorativ.

Sau încă, un al patrulea fel, în care cana este împărțită în zone de-a curmezișul, fiecare cu ornamente geometrice, ori florale, ori împrumutate dela ambele categorii.

Tuturor acestor clase și la altele încă aparțin multele mii de exemplare, găsite în Țara Românească, în regiunea muntoasă, și cari mi se par fabricate ori în Ardeal ori în țară, sub influența ceramicii ardelen. Ele merită să fie studiate la arta română pentru că, chiar de n'ar fi fost fabricate de noi, ne erau destinate, se conformau gustului și obiceiurilor noastre.

Alături de aceste produse de tranziție oarecum, dela ceramica noastră la cea a Ardealului și a Ungariei, avem altele proprii, cari nu aparțin decât vechului regat și, în special, Olteniei și munților. Sunt, mai întâi, vasele enorme, adevărate amfore antice, pentru păstratul oțetului și al murăturilor. Forma lor este elegantă, sveltă, cu toată mărimea lor, iar ca podoabă au, dealungul și de-a curmezișul, niște fașii, în relief. Există exemplare de acest fel de mai bine de 100 de ani.

Vechi încă sunt vasele negre, cu ornamente tot în relief, cari se fabricau tot în Oltenia. Tot în Oltenia găsim și altele, albe, cu foarte discrete motive geometrice în mai multe colori.

¹⁾ E de remarcant, că stilul Renașterii pătrunde la noi destul de târziu în arta sculpturii pietrei și prin Sud ori Vest. Paftalele, plăcile de metal mortelate ori cizelate, legăturile de cărți și ele motive de-ale Renașterii, pe la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, influențate puțin de Rococo. Sașii, cari lucrau aceste lucruri pentru noi, trebuiesc să-și însușească un stil plăcut Românilor, dar nu prea apreciat la ei acasă.

Muzeul etnografic din București posedă câteva farfurii vechi, din Vâlcea și Teleorman, cari sunt originale ca decor și culoare, în cari găsim mai ales un roșu ca pătlăgeaua roșie și un verde de culoarea fisticului, armonizate cu un gust desăvârșit.

În colecția mea am două farfurii, una găsită în Muscel, la Podul Dâmboviței, alta în București, cari nu mi se par a avea vre-o analogie cu ce am văzut până acum în Transilvania. Așa înclină să le cred românești, din țară. Prima are foarte grațioase ornamente, reprezentând 6 buchete de trandafirași, dispuși alternati (3 pe margine și 3 în interiorul farfuriei), iar cea de-a doua, evident sub influența orientală, adâncă, mică, are pe margine o ghirlandă de frunze verzi și albastre, pe o tulpină brună, iar în mijloc o floare de lalea.

Dacă ne ocupăm cu ceramica nouă, foarte multe ateliere, înainte de războiu, umpleau târgurile cu produse menținute în buna tradiție, cinstit fabricate, inspirându-se dela gustul țaranului.

Așa erau fabricile din Vâlcea, Curtea de Argeș etc. Cea din Cocioc, înainte de a fi arândată și de a produce obiecte cari, în vederea câștigului, îngușează gustul mediocru al publicului amator de lucruri „naționale”, era preocupată de a face solid și de a da o nouă viață artei vechi și populare a ceramicii. Azi însă a decăzut în chip revoltător.

Recapitulând constatările făcute în cursul acestei conferințe, în care atâtea chestiuni interesante au trebuit fi așa de sumar tratate, un lucru mai ales ne isbește cu privire la manifestările de artă populară ale neamului nostru; legătura dintre fiecare manifestare în parte și toate celelalte, logica dezvoltării lui artistice. Toată arta noastră populară apare ca un tot absolut organic.

Sunt de sigur popoare, cari pe unul sau altul din tărâmurile vieții artistice ne întrec: Sașii au o ceramică mai variată și mai conștientos lucrată; Balcanicii covoare mai bine țesute și de mai mari dimensiuni; Secuții o sculptură în lemn mai bogată și mai cu îndemânare făcută; Macedonenii și chiar unii dintre Slavii dalmatini broderii mai fine. Nici unul însă din aceste popoare nu se poate lăuda, că în mai toate ramurile artei populare să fi produs lucruri așa de remarcabile ca noi. În monotonia și meschinăria vieții zilnice, ținând mai ales seamă de mizeriile ce

avut să îndure în cursul istoriei sale, poporul român a introdus totdeauna zâmbetul alnător al artei. Sentimentul frumuseții însușește multe din actele vieții și înobilează cea mai mare parte a produselor mânilor lui. Iată de ce am fost așa de recunoscători reprezentantului Spaniei, când, la inaugurarea Universității din Cluj, ne-a adus aminte, că am produs una din cele mai însemnate civilizațiuni populare din lume ¹⁾

Din marele număr de obiecte ce posedăm, cele cari se disting prin calitățile lor artistice, aparțin mai ales celei de a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și începutului celui al XIX-lea. Dar pentruca în tehnica lor să se ajungă la o execuție așa de remarcabilă, trebuie să presupunem o perioadă destul de lungă de dibuire, de pregătire, care a precedat epoca executării sigură. Ea ne-ar duce până la începutul secolului al XVIII-lea.

Această concluzie este cel puțin surprinzătoare căci, pentruca arta să se poată desvolta, se consideră necesar ca viața materială să fie asigurată. Nu se poate concepe ca oamenii să se gândească la scoarțe, la case cu stâlpi sculptați, la oale și la farfurii frumos împodobite, atâta vreme cât mor de foame.

Însă tocmai în acest timp avem în România domnia Fanariților. Ar fi deci de presupus că viața materială a țaranului nu a fost așa de mizerabilă cât ne-am așteptă și cât se crede în genere.

Produsele cele mai remarcabile ale artei populare și viața cea mai intens artistică am găsit-o în Oltenia; pe malul stâng al Oltului, mai ales în regiunea muntoasă, până prin Prahova; apoi în Ardeal, dealungul Carpaților; și în Banat, adică tocmai în teritoriul în care s'a încheiat nația română. Această constatare vine să confirme rezultatele geografice, istorice și filologice în chestiunea așa de importantă a formării poporului român.

Aceste obiecte cari constituiesc cel mai însemnat al nostru titlu de noblețe se pierd. Gustul oribil al mahalalelor orașelor a invadat satele. La mulți dintre țărani a dispărut înțelegerea și iubirea pentru toate aceste prețioase „vechituri”, cari se aruncă la gunoi și se înlocuiesc cu produsele industriei moderne. Scumpetea și distrugerile ultimului războiu au făcut ca și cele mai

¹⁾ Această afirmațiune e de comparat cu articolele elogioase pe care presa germană le-a scris despre arta noastră, cu ocazia expoziției de artă populară internațională, organizată în 1909 la Berlin.

din urmă țesături să se scoată de prin lăzi și să se poarte, din lipsă de alte haine.

E o stare de lucruri îngrijitoare, mai ales de ne gândim că regiuni întregi acum nu mai contează din punct de vedere al artei naționale, iar pe acolo pe unde rădăcina ei e puternică înfiptă, viața nouă are totuș nefastă influență.

În aceste condiții rolul nostru, al celor cari iubim arta națională este clar indicat. El devine o adevărată îndatorire națională: păstrarea a tot ce a mai rămas.

Acest rol mi se pare chiar mai frumos și mai ușor decât încercarea de a da o viață nouă artei, prin asociațiuni de protecție. Nu vreau să spun că aceste asociațiuni ar fi inutile, ci numai că depinzând cu totul de comitetul sau persoana care le însușește viața, o conducere fără tact ușor poate deveni un izvor de rătașire. Am mult mai multă încredere în gustul celor cari au fost decât în a celor cari sunt. Apoi arta populară întreținută prin mijloace artificiale, ușor se va comercializa, adică va face concesii detestabile publicului cumpărător. Oricum ea va avea aerul unor plante crescute în seră.

Să strângem dar fiecare din noi cât putem și de unde putem, sistematic și cu răzvră, mai ales în Ardealul acesta care e plin de atâtea comori. Publicațiile îngrijite, așa cum s'au făcut aiurea și cum aveau și Ungurii, vor veni și ele. Statul le va sprijini și poate că nici comisiunea monumentelor istorice, căreia îi datorim atât de mult cu privire la arta trecutului nostru, nu se va desinteresa cu totul de această producție care are atâtea legături cu obiectul grijelor sale.

August 1920,

G. Oprescu,

Lector la Universitatea din Cluj.

.....

Una din cauzele pentru care corpurile și adunările reprezentative nu pot face decât prostii este aceea, că într'o deliberatiune publică, ideea cea mai bună ce ar trebui spusă pentru sau contra unei afaceri sau a unei persoane, nu se poate spune fără mari primejdii și extreme inconveniențe.

Chamfort.

Modestia este o calitate care de regulă însoțește meritul real; ea atrage toate inimile, pentrucă nimic nu e mai respingător decât preșumpțiunea.

Chesterfield.

Cronică.

CRONICA CULTURALĂ.

Ca prilejul conferințelor noastre culturale. Într'un strălucit articol „Conferințe publice”, publicat de d-l N. Iorga în „Gazeta Transilvaniei” dela Brașov Nr 254 din 4 Decembrie a. c. cu prilejul anunțării conferințelor Asociațiunii în deosebitele orașe din Dacia superioară — pentru care trebuie să fim deosebit de recunoscători d-lui profesor — se dau câteva îndrumări folositoare, pe care e bine să le reținem.

Înainte de toate, spune D-Sa, trebuie să fim cu luare aminte la două lucruri: alegerea cât mai îngrijită a conferințarilor și nu mai puțin îngrijita alegere a subiectelor. Mai ales în Ardeal, unde nu suntem numai noi de noi ca în vechiul regat, ci ne privesc și ne ascultă și atâția străini și înstrăinați, aceștia de multeori mai dificili decât aceia. Conferințele deci nu pot fi oricum.

În ce privește alegerea subiectelor d-l N. Iorga e de părerea că nu pot aparține decât la două categorii: ori subiecte privitoare la ceea ce ni se cere în momentul de față pentru a participa la cultura modernă, ori lămuriri ca să ne simțim naționalicește mai deplini și mai puternici. Iar mai departe: s'au schimbat atâtea prin războiu, încât poți zice că total s'a schimbat. O mare parte din cartea pe care-am învățat-o nu mai plătește. Cunoștinți nouă se îmbulzesc. Și oamenii chemați trebuie să ni le împărtășească. A fi om vechiu la vreme nouă nu e îngăduit, — aceasta s'o știe ori și cine. Și încă un lucru: izelarea, specializarea de mai înainte nu merge; rosturile omenesti s'au amestecat, s'au împleticit țără, și o vedere de total asupra lor e neapărată.

Tot atât de magistrale sunt îndrumările d-lui Iorga cu privire la condițiile

ce trebuie să le întrunească un bun conferințar. Pentru aceasta, zice D-Sa, pe lângă știință — și nu cine știe ce mare —, pe lângă talent — și nu numai decât al unui orator. —, se cere îndemânarea specială de-a apropia subiectul de ascultători, de a-l actualiza, de a-l prefăce în îndemn la fapte și atitudini imediate. Trebuie cugetare repede, trebuie mîndriere de spirit, trebuie mult spirit și puțin dușie, ca pentru câte o lacrimă în mijlocul zimbetelor.

Sunt foarte frumoase aceste calități intelectuale, cerute unui bun conferințar, dar, pentru ca succesul să fie desăvârșit, el trebuie să mai aibă și calități morale superioare. Numai așa poate fi adevărat îndrumător și îndreptător al conștiințelor. Altfel poporul nostru, care știe în înțelepciunea lui milenară că „te spune fața, cum și-e visata”, ușor își formează judecata asupra ta, spunându-ți că ești „brînză bună în burduf la căne”, ori albe adevăruri crede de felul acestuia.

Și păgânii cei vechi pretindeau dela oratori, conferințarii de atunci, că fie oameni cinștiți și de omenie. Quintilian spune în Instituțiunile artei sale oratorice că nimeni nu poate deveni orator bun decât omul bun. (Nemo potest fieri orator bonus nisi vir bonus.) Iar sfinții părinți, gurile de aur ale bisericii creștine vechi, încă proclamau acest adevăr, zicând că oratorul, a cărui visată nu e în consonanță cu principiile ce le profesază, merită dispreț. (Cuius vita despicitur, restat ut eius oratio contemnatur). Și, în adevăr, succesele cele mai strălucite nu le-au avut decât pustnicii și ascoretzii, călugării umili cari au cerșit nimic pentru sine, ci total pentru cauzele sfinte, cărora se devotau cu desăvârșire. Un Petru din Amiens, un Bernard din Clairvaux, un Bernhard din Regensburg, un Ioan Capistrano, pri-

tenul și tovarășul de lupte al lui Iancu din Hunedoara și atâția alții, nu odată trebuiau să vestească cuvântul adevărului unor mulțimi imense de câte 60 și 100 de mii de oameni, așa încât vastele domuri și catedrale medievale erau neîncăpătoare pentru mulțimile dornice de cuvânt, și trebuiau să iasă afară în liber.

Avea-vor vestitorii de astăzi ai cuvântului puterea de însuflețire a acestor călugări medievale pentru a mișcă masele populare spre o nouă cruciadă a idealului?
Ion Georgescu.

La inaugurarea Universității din Cernăuți. Regele Ferdinand a rostit acest discurs:

Domnule Rector!
Domnilor Profesori!
Iubiți Studenți!

După înălțătoarea serbare a inaugurării Universității surori din Cluj, am așteptat cu o deosebită bucurie prilejul de a-mi îndeplini și față de Universitatea din Cernăuți aceeași plăcută datorie, prezidând împreună cu Regina și cu Principele Moștenitor, inaugurarea cursurilor acestui înalt institut cultural, care prin revenirea Bucovinei la sânul patriei mame a îmbrăcat o haină nouă potrivit trebuințelor naționale ale statului român. Dar temelie care este căutarea luminii și cercetarea adevărului rămâne neclintită și știința, împodobită de aci înainte cu haina românească, își urmează necontenit cu aceeași râvnă sborul spre sfere tot mai înalte și noi o urmărim cu aceeași necurmată dragoste.

De aceea în aceste timpuri de mari frământări economice și sociale, salut cu deosebită plăcere acest prilej care ne permite să ne adunăm noi cărmuitorii țării și ai culturii și să ne îndreptăm cugetul nostru la menirea celor mai înalte așezăminte de învățatură care înfățișează, pe deasupra sbuciumărilor vieții de toate

zilele, năzuința eternă a minții omenestei către progres și adevăr.

Precum trupul rămâne o materie inertă și nefolositoare fără puterea conducătoare a creierului, tot astfel viața economică și socială a unui stat este lipsită de forța diriguitoare dacă n'ar avea la cârmă în toate domeniile mințile luminate ale națiunii, iar lumina ne vine dela universitate, căci aici se pregătesc conducătorii tuturor ramurilor de producțiune. Și tot de aci pe căi spinoase și îndelung rabdătoare pornesc cercetările pentru descoperirea și utilizarea nouilor forțe cucerite dela domeniile necunoscutului. Acei care având ochii ațintiți numai la activitatea practică și imediată se întreabă ce folos poate eși din lucrările de știință pură, uită că dacă nu s'ar cerceta tainele naturii cu îndărătnicie și din iubire de știință, ne-am învățat mereu în cerul restrâns al rutinei — precum prea lesne uită lumea de rând, cui se datoresc atâtea descoperiri și invenții ajunse acuma la îndemâna și spre folosul tuturor. Munca intelectuală cheltuită la studierea până în cele mai mici amănunte în orice direcțiune se răsplătește mai curând sau mai târziu cu foloase practice de interes obștesc. Să cinștim dar după cuviință această muncă izvorâtă din tot ce este mai înalt în firea omenească.

În aceste clipe care pentru Universitatea din Cernăuți este o serbare de înaltă bucurie în onoarea științei și a studiului să nu supunem unui cuget critic ceea ce a fost înainte de azi, să nu îngăduim unei umbre să întunece veselia momentului. Trecutul aparține istoriei, să îndreptăm deci privirile noastre cu încredere spre viitor. Totuș și în trecut a fost în fosta Universitate un colț, de unde raze luminoase s'au răspândit și asupra României de ori. Nu sunt puțini preoți și vlădici din vechiul regat cari s'au întors dela Cernăuți în țara româ-

nească cu un capital bogat de învățătură creștinească predată și în limba strămoșească, și așa facultatea teologică gr. or. este lanțul care leagă trecutul cu prezentul.

Să nu uităm însă pentru viitor că nimic nu se poate face bun și trainic în viața unui stat decât pe temelii naționale și de aceea pe lângă munca științifică de ordin general, o preocupare deosebită a studiilor înalte universitare trebuie să fie cunoașterea țării și a poporului său. Și într-aceasta ușoară și plăcută vă este sarcina pentru că e prea frumos acest cap de țară și vrednic popor, care o locuiește dela descălicatul Moldovei care de aici s'a lătit până la Nistru, Dunăre și Mare.

Sunt bine încredințat că prin activitatea Domniei Voastre veți scoate la iveală și spori tot ce este frumos și nobil în sufletul tineretului studios și că veți forma nu numai generațiuni cu caracter și folositoare țării, dar și cetățeni credincioși și iubitori de patrie.

Ca un semn al dragostei mele pentru tinerimea universitară bucovineană dăruiesc suma de 200.000 lei, spre a servi ca prim fond pentru ajutorarea culturală a studenților merituosi dela toate facultățile acestei Universități, după cum senatul universitar va chibzui mai bine.

Salutând cu dragoste pe toți profesorii și studenții adunați la această zi de sărbătoare culturală urez din toată inima Vivat, floreat, crescat, alma mater cernoviciensis.

Toastul la prânzul festival.

În numele Reginei ca și al meu aduc viile mele mulțumiri pentru călduroasa primire ce ne-a fost făcută la serbarea de azi dimineață din partea Universității române din Cernăuți. Este încă vie în mintea și în inima mea amintirea zilelor frumoase ce am petrecut în luna Maiu în mijlocul nouilor

mei supuși de pe pământul acesta presărat de urmele vechii stăpâniri moldovenesti din timpurile Slăviților Voevozi, cari au fost fala istoriei noastre naționale. Vă puteți deci închipui cu ce mare bucurie am venit astăzi pentru a prezida cu suflet românesc serbarea culturală menită a restatornicii pentru vechie stăpânirea Românului asupra acestui frumos colț de țară, care din toată istoria lui este pământ românesc.

Față de acest pământ locuit de neamuri diferite, Universitatea are frumoasa și înalta menire de a întruni ceea ce eră separat, de a netezi asperitățile, răspândind cu aceeași căldură razele ei binefăcătoare asupra tuturor, căci ce legături pot fi mai puternice decât adăpostirea tuturor fiilor aceleiași gii sub același acoperământ fără deosebire de neam și de lege, adăpându-se la același izvor de știință, muncind pentru același scop înalt, binele obștesc. Fie ca tânără Universitate română să-și întindă lumina ei, iubirea adevărului și dragostea de patrie peste tot ținutul acesta, în toate părțile, dela palatele bogățiilor până la coliba țăranului și să contribuie și ea prin acțiunea sa culturală ca să se simtă toți locuitorii din acest ținut al fagilor ca frați născuți din aceeași mamă, scumpa noastră patrie română.

Din vorbirile de azi dimineață am dobândit convingerea că atât profesorii cât și studențimea, înțelegând acest rol de înfrățire, își vor pune toată râvna patriotică, tot sufletul lor cald de dascăli și tot entuziasmul tineretei, în această nobilă misiune. Viitorul se deschide deci înaintea noastră în culori vesele și să dea Domaul ca opera începută azi să fie binecuvântată de generațiunile ce ne vor urma.

Cu această fermă convingere ridic paharul meu pentru propășirea Universității din Cernăuți și a tuturor membrilor ei.

CRONICĂ FILOZOFICĂ.

Chestiuni filozofice. Supraviețuiește sufletul trupului? Și dacă da, care este viața sa dincolo de mormânt? Iată niște întrebări, de cari pareă că se ocupă până acum numai religiunea, nu și știința. Cel puțin materialistii, agnosticii, anti-metafizicienii etc. nici nu voiau să audă de așa ceva.

În timpul din urmă însă filozofia cea nouă, bergsonismul, abordând cu o metodă hotărît experimentală vechea problemă a raportului dintre trup și suflet, a dovedit mai presus de orice îndoială *independența esențială a sufletului*, în raport cu trupul, și, în consecință, și *supraviețuirea sa după moartea trupului*. Metodele științifice s'au mlădiat și diversificat atât de mult, încât explorările științifice în domeniul mistic, despre care se zice că ochiu de om nu a văzut, ureche de om nu a auzit și la inima omului nu s'a suit, nu mai apar ca niște încercări temerare.

Bine înțeles, să nu așteptăm prea mult dela aceste nouă explorări științifice. Mai ales să nu le atribuim un fel de atotștiință, care nu poate fi atribuțiunea nici unei ființe mărginite. Mai curând, cred, că toate luminile nouă, pe care le vor aprinde aceste cercetări științifice, ne vor convinge odată mai mult, de misterii, de nepătruns ne înconjoară.

Marele mister al timpului, vorba filozofului Carlyle, de n'ar mai fi și altul; nemărginitul, tăcutul, neobositul lucru numit timp, curgând, precipitându-se, repede, tăcut, ca fluxul unui ocean ce năpădește totul, deasupra căruia noi și întregul univers plutim ca niște aburi, ca niște arătări ce sunt, și îndată nu mai sunt; e pururea și cu adevărat o minune; un lucru care să ne amuțească, — pentru care nu găsim cuvinte. Universul acesta, ce poate ști omul selbatic despre el: ce putem ști noi? Că este o forță,

o complexitate înmiită de forțe? o forță care nu este noi? Atâta tot: nu este noi, este cu totul diferită de noi. Forța, forță, pretutindeni forță; noi însine o forță misterioasă în mijlocul lor. Nu putrezește o frunză pe drum fără să n'aibă forță într'însa; caci aitfel cum ar putea să putrezească? Da, desigur, și pentru gânditorul ateist, dacă un astfel de gânditor ar fi posibil, trebuie să fie o minune acest uriaș și nemărginit vârtej de forțe, care ne învaluiе de pretutindeni; vârtej care niciodată nu se oprește, înalt ca Nemărginirea, vechiu ca Veșnicia. Ce este el? *Fapta Domnului*, răspund oamenii religioși; a atotputernicului Dumnezeu! Știința ateistă găngurește despre ea cu nomenclaturi științifice, experimente și câte altele, ca și cum ar fi un biet lucru mort, bun de tras în sticle de Leyden și vândut pe tarabă: dar bunul simț natural al omului, în toate timpurile, dacă e bine întrebuințat, îl proclamă că este un lucru viu, — ah, un lucru de nespus, divin: față de care cea mai buna atitudine pentru noi, după atâta știință, e temerea, închinarea cucernică și umilinta de suflet; adorare, dacă nu în cuvinte în tăcere.

Ceeace pare stabilit pe urma lucrărilor lui Bergson, e că trupul nu e cauza, nici instrumentul gândirii, ci organul atențiunii în viață, apoi că de materialitate nu e legată memoria, o facultate atât de spirituală, ci uitarea.

Cercetările mai nouă au arătat, cu un cuvânt, ce diferite sunt raporturile sufletului față de trup, raporturi pe care o anumită știință nici nu și le putea închipui.

Void Bergson să illustreze aceste raporturi, închipuia nu niște linii paralele în chipul celor cartesiene, ci un con, sufletul, al cărui creștet, trupul, e împlântat într'un plan, materia.

Mărturisesc, că oricât de originală ar fi comparația și oricât de fermecător felul cum marele filozof francez știe să

înfățișeze, mai aproape de adevăr mi se pare asemănarea filozofului elin Aristoteles, care zicea, că viața noastră sufletească e atât de legată de materie, încât pare un pește uriaș, al cărui corp

întreg e cufundat în apă și numai capul plutește liber deasupra ei.

Cetitorii noștri să judece înșiși, care comparație e mai nimerită.

Philosophus.

Cărți românești.

In legătură cu notița „In atențiunea d-lor profesori de istorie, *Un fals istoric*,” publicată de un colaborator al nostru în Nr. 4 al revistei pag. 527, ni se trimite: Un răspuns.

Stimate domnule Director!

În prețioasa D-v. revistă (n-rul din August 1920, pag. 527—528) s'a publicat sub titlul: »In atențiunea domnilor profesori. Un fals istoric« o gravă acuzație, adusă manualului meu: »Istoria Românilor« ed. 1920, ba chiar și Ministerului Instrucțiunii, care a aprobat-o. În speranța că nu-mi veți refuza ospitalitatea paginilor revistei D-v. pentru a mă apăra față de cetitori de o acuzație nedreaptă, vă rog să binevoiți a publica aceste rânduri ca răspuns:

Recenzentul anonim, care subscrie »Cibiniensis« încriminează inscripțiunile, aplicate pe harta istorică dela finele manualului: »Țara Secuilor, Țara Sașilor«, Țara Ungurească, ca fiind un »fals istoric«.

D-sa susține, că teritoriul locuit de Sași n'ar fi fost niciodată numit »Țara Sașilor«, ci numai »Fundus regius«, Königsboden«, că pe unde am scris »țară ungurească« n'ar fi existat nici un Ungur, și se pare că ar discuta și valabilitatea expresiunii »Țara Secuilor«.

A discuta ultima expresie înseamnă a nesocoti tonul serios ce convine unei discuțiuni științifice. Aș dori să știu numai, dacă anonimul recenzent a găsit aiurea, ori a auzit altă denumire geografică sau istorică pentru comitatele

locuite de Secui, afară de: »Sedes Sicularum«, »Szeklerland« (în hărțile și documentele vechi), »Secuime«, »Țara Secuiancă«, »Scaunele Secuiești« (în cronică și vorbirea curentă)?

Celelalte două numiri, deși s'ar părea mai puțin obișnuite, se găsesc tot așa de des pe hărțile vechi ale Ungariei și Transilvaniei. Colecțiunea Academiei Române ne oferă numeroase exemplare cu inscripțiile »Sedes Saxonicae« sau „*Sachsenland*“ și „*Hungarland*“, pe care le-am tradus românește, cum am tradus și consemnat deasemeni: *Terra Blachorum*, prin »Țara Românilor«, pe care însă autorul se face că nu o vede.

Am crezut că aceste patru denumiri au loc pe o *hartă istorică*, spre a ilustra situația politică a Ardealului în secolul XIII, la care se referă un capitol special din manual (cap VII, p. 33).

Niciodată n'am crezut, că mi s'ar putea face din aceasta un cap de acuzație, nu de »fals istoric«, deoarece chestiunea repartiției teritoriale a »națiunilor politice« din evul mediu în Transilvania nu este o ipoteză, ci un adevăr dureros pentru noi — dar încă de părtinire a adversarilor istorici ai poporului român! În adevăr, d-l recenzent face o străvezie insinuație în acest sens; după d-sa consecința aplicării pe hartă a acestor denumiri ar fi »că Românii, din punct de vedere al drepturilor politice, nu sunt nici acum în Ardeal, căci d-l Constantinescu a restabilit faimoasa *Unio trium nationum*, care ne-a apăsât 417 ani«. Reproducerea acestei concluzii, după o

logica specială, mă scutește de a insista mai mult asupra acestui punct. D-sa lucrează totodată și sub imboldul adevărului și sub al sentimentului și totuși i se pare, că simpla afirmație ce face d-sa în ce privește dominația streină, ar fi mai puțin primejdioasă pentru drepturile politice actuale ale Românilor din Ardeal decât consemnarea pe hartă, în mod documentat, a aceleiași stăpâniri!

Pentruca să ajungă la această insinuație gratuită, d-l recenzent se face că nu vede inscripția »Țara Românilor« a cărei existență pe hartă arată, că e vorba de situația politică a Ardealului înaintea »faimoasei Uniuni«.

Nu vede că am tras granița posesiunilor lui Rareș din Ardeal, și am consemnat numai localitățile, al căror nume este în strânsă legătură cu toată mândra moștenire ce ne-au lăsat marii noștri înaintași!

Uită că are de a face cu o hartă istorică, în care nu se au în vedere drepturile politice de azi ale nimănuși, ci purul adevăr istoric.

În ce privește cealaltă nemulțumire a d-lui recenzent, că »materialul referitor la istoria Românilor din Dacia superioară e de altminteri tot atât de redus ca și în celelalte manuale din vechiul Regat«, mă mărginesc a împărtăși părerea celui mai mare istoric al nostru că: »Istoria nu se tratează după chilometri pătrați«.

Buzău, 28 Oct. 1920.

N. A. Constantinescu,
profesor de Istorie.

*

Cărțile de geografie pentru curs primar. În vechiul regat, cărțile de geografie sunt alcătuite pentru fiecare an, resp. divizie (la școlăle rurale) deosebit. Pentru clasa a II-a, în care se începe

predarea geografiei, manualul cuprinde exerciții de orientare în clasă, școala, casa părintească, apoi comuna, plasa și județul. În clasa a III-a se tratează România, în a IV-a continentele. În programa analitică a clasei a III-a se mai cuprind și câteva date privitoare la celelalte ținuturi locuite de Români.

Acum manualul de clasa a III-a îmbrățișează, natural, întregă România mare. Pagubă însă, că manualele din vechiul Regat nu sunt potrivite, pentru această clasă, și în Transilvania. Materia tratată e dată pe larg, când privește Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea: e restrânsă însă pentru nouăle provincii românești. Și e aproape de mîntea oricărui învățător, că partea mai apropiată trebuie cunoscută *mai întotdeauna și mai amănunțit*, la noi deci Transilvania, la frații din Basarabia această provincie etc. Nu trebuie uitat, că în Dacia superioară acum se învață întâia oră geografia Transilvaniei *românești*.

Mai e încă ceva: Autorii din vechiul Regat sunt expuși la greșeli, când e vorba de provinciile, cari s'au unit cu ei. Dovada o avem în cel mai nou manual de geografie pentru clasa a III-a al d-lor D. N. Glodeanu, fost inspector, I. Vlădescu, director școlar și I. C. Popescu, institutor. Amintesc numai în treacăt, că după acest manual Baia mare e în Maramurăș, aproape de munții Rodnei, că în România de peste munți avem și județe, a căror capitală e Becicherekul mare, Măcăul, Dobreștinul ș. a.

Vor trebui deci alcătuite manuale anume pentru Transilvania, ceea ce se va putea face însă numai după ce se va cunoaște împărțirea administrativă definitivă.

Considerațiunile de mai sus sunt normative și pentru școlăle secundare și normale.

Cibiniensis.

Reviste streine.

Ostland, excelenta revistă a compatrioților noștri Sași, continuă să apară, cu începere din vara 1920, de două ori pe lună. Trebuie să recunoaștem că are inspirații fericite, închinând adeseori numeroși întregi chestiunilor mai însemnate la ordinea zilei. Astfel a închinat un număr frumos cursurilor universitare de vară, ținute la Sibiu, cu concursul profesorilor germani dela universitatea din Cernăuți. Un alt număr s'a ocupat de Șvabii din Banat, și așa mai departe. Revista e împodobită și de suplimente artistice. E de mirat însă, că o revistă, atât de bine condusă, publică și unele lucruri nesocotite, care nu-i recomandă pe compatrioții noștri nici înaintea Maghiarilor, a prietenilor lor de ieri, nici înaintea noastră. Astfel e articolul d-lui Emil Neugeboren, fost deputat în camera maghiară, bine cunoscut și pentru rolul ce l-a avut în timpul războiului din urmă, publicat în fascicolul II pe Iulie a. c. al revistei sub titlul »Tragedia maghiarismului« (Die Tragik des Magyarentums). Nu putem înțelege, ce intenții au avut cei ce au scris și publicat acest articol? Să tragă concluziunile ce se impun la încheierea unui capitol însemnat din istoria omenirii, în urmărire și a maghiarismului, dându-i lecții inutile de ce ar fi trebuit să facă pentru a evita catastrofa care a trebuit să-i ajungă? Ori doară să ne dea nouă un avertisment indirect, să băgăm bine de seamă, că și

noi putem păți la fel, mai ales că autorul o spune destul de discret și de ghiziat că n'a încetat încă dominațiunea concepțiunilor popular-imperialiste? Maghiarilor nu le mai poate folosi lecția istorică-politică ce le-o dă d-l Neugeboren. Dacă le-a fost prieten adevărat, precum se părea că le-a fost, ar fi trebuit să aibă curajul de a le spune aceste adevăruri înainte de catastrofă pentru a o preveni eventual. Debuisset pridem. Nouă nu ne folosește, fiindcă noi din capul locului nu urmăm politica nebulnă de romanizare cu orice preț, cum urmau Maghiarii politica de maghiarizare. Ba pe noi parecă ne insultă, când vorbește de cucerirea țării prin Maghiari despre locuitori băștinași și locuitori cari s'au strecurat pe neobservate în țară (... »teils später unvermerkt eingesickert sind«). E vechea insultă grosolană adusă continuității noastre în Dacia în formă mai discretă însă și mai »neobservată« decât o făceau alți autori, cu aceeași mentalitate istorică și politică ca și d-l Neugeboren, ceva mai înainte: Rössler și după el Hunsdorfer (Hunfalvy). Credem însă că azi e timpul suprem ca aceste voci să amuțească. Destul au ațîțat spiritele, până ce am ajuns la ultima rațiune a armelor. Sau doară doresc să provoace o nouă măsurare de puteri pe câmpul de luptă? O lămurire se impune neapărat. Noi suntem gata pentru orice eventualitate. Să și-o însemne bine toți.

Dela „Asociațiune“.

Despărțămintele Asociațiunii. La 10 Oct. 1920 s'a reactivat și *despărțămîntul Sibiu al Asociațiunii*, alegându-se un nou comitet constatător din următorii domni: Trandafir Scorobetu,

director; Ion Sandu, secretar; Izidor Dopp, cassar; Adam Micu, controlor. — *Despărțămîntul Alba-Iulia* și-a ținut adunarea cercuală la 11 Iulie 1920 în loc. făcând următoarele înscrieri de

membri: 1 membru fondator al Casei Naționale Centrale (Banca »Izvorul«) à 1000 Lei; 9 membri fondatori (à 400 Lei); 10 pe viață (à 200 Lei) și 53 activi (à 10 Lei). La 5 Sept. a ținut o adunare extraordinară la Ighiu, unde încă s'au înscris 5 membri pe viață, 20 activi și 50 ajutători. La această adunare a luat parte activă și armata în frunte cu vrednicul general, d-l Dimitrie Glodeanu, care a promis binevoitorul său concurs și pentru alte adunări ca aceasta. — Foarte frumoasă activitate desvoltă *despărțământul Năsăud*, în frunte cu d-nii I. Păcurariu, director și Dr. I. Ciuta, secretar. Acest despărțământ a încassat taxe dela membrii (fondatori ai Casei Naționale, fondatori și pe viață) în suma de 5800 Lei, depuși la banca »Mercur« din Năsăud pe numele Asociațiunei. Această bancă a dăruit suma de 100.000 Lei pentru înființarea unei Case Naționale. Și la adunarea cercuală, ținută în Rodna-veche, s'au înscris un mare număr de membrii cu suma de 3580 Lei. E foarte justă observarea biroului acestui despărțământ, cu privire la acțiunea pornită de unii reprezentanți ai »Casei pentru creșterea patriotică«, cu centrala în București și cu statute aproape identice cu ale Asociațiunei, unde se zice: »Noi credem că ar fi mai bine să întărim organizația Asociațiunei în vederea aceluiaș scop, decât prin înființare de nouă societăți să producem confuzie în sufletele poporului și să micșorăm interesul acestuia față de Asociațiunea noastră. Fiind chestiunea de o mare importanță, ea merită atenție deosebită. — D-l Pavel Bufan e rugat să organizeze un nou despărțământ al Asociațiunei în plasa Moldova-nouă. — Rugare de a se organiza un nou despărțământ la Arad adresează și d-l Ioan Simu, învățător penzionat. În curând se vor căuta modalitățile înființării acestui despărțământ. — La 23 Oct. 1920

și-a reluat activitatea și harnicul *despărțământ Orăștie*, reelegându-se director d-l Dr. Aurel Vlad, subdirector d-l Ion Moța și alți funcționari în număr de 7. Starea cassei despărțământului e Lei 234.45. S'au înscris 9 membri fondatori și 16 pe viață, încassându-se 5000 Lei și rămânând să se mai încasseze 1550 Lei. S'a fixat și noul program de muncă: înființare de cooperative, biblioteci, ținere de conferențe etc. Tot de aci se face propunerea să se încredințeze d-l Dr. Ion Mărgăla, membru fondator al Asociațiunei, cu înființarea *despărțământului Geoagiu al Asociațiunei*. — Asemenea e rugat d-l sublocotenent Ion Crișan să înființeze o agentură a Asociațiunei în comuna sa natală *Mireșul-mare*. — D-l C. Barbul, prefectul orașului Satul-mare și directorul despărțământului nostru de acolo, a convocat adunarea cercuală a despărțământului pe 1 Decembrie 1920.

— Cu prilejul adunării generale a Asociațiunei din 17 și 18 Oct. 1920 la Oradea-mare, biroul a procurat o cunună frumoasă pentru a fi depusă la mormântul martirilor naționali din Beiuș: Dr. I. Ciordaș și Dr. N. Bolcaș. Neputând duce biroul central această cunună la destinație a fost încredințată *despărțământului Beiuș*, care a și depus-o cu solemnitatea cuvenită, în ziua de 20 Oct. 1920. Cu acest prilej tinerimea liceală a cântat »Trei Colori«, cântarea favorită a lui Ciordaș, iar directorul despărțământului C. Selagianu și oșterul Al. Meculescu au rostit cuvântări înălțătoare de suflete. Despărțământul a înscris până acum 2 membri fondatori, 7 pe viață și 46 activi. — La 22 Dec. 1920 și-a ținut adunarea cercuală *despărțământul Noerich* sub conducerea d-lui Dr. Enea Andrea, încassându-se dela membrii activi și ajutători suma de 160 Lei. A fost a doua adunare cercuală ținută în acest an. — *Despărțământul*

Hunedoara, care din 1914 n'a mai funcționat și-a ținut adunarea cercuală sub conducerea vechiului director V. C. Osavadă, apoi s'a ales director nou d-l A. Ludu, protopop; subdirector Teofil Tulea și secretar Valeriu Beșan. S'au înscris: 1 membru fondator, 10 pe vieață și 28 activi, încassându-se suma de 2680 Lei. S'a declarat înființată casa națională a despărțământului Asociațiunei în orașul Hunedoara. S'a hotărît înființarea unei biblioteci regionale și a unui muzeu în castelul istoric al Hunedeștilor, cerându-se, spre acest scop, și încuviințarea ministerului artelor. Pentruca despărțământul să funcționeze mai bine s'au creat trei secții: a) bisericească-școlară; b) social-economică și c) juridică, numărând fiecare secție mai mulți membri. — La 19 Dec. 1920 și-a ținut adunarea cercuală anuală *despărțământul Beiuș*. Adunarea prezidată de d-l director C. Selagianu a fost cercetată de d-l general *Aristid Lecca* și numeroși ofițeri. În cuvântul de deschidere d-l Selagianu a arătat, cum s'a înființat »Astra«, cari sunt meritele ei și pentruce e necesară această instituție și în viitor. Arătând apoi problemele ei în viitor, parentează pe membrii decedați, îndeosebi pe fostul director al despărțământului Dr. I. Ciordaș. În viitor cu ocazia adunării cercuale se vor ține în bisericile românești (unite și neunite) servicii divine pentru pomenirea membrilor decedați. Bugetul pe 1921 e 100 Lei venituri și 80 Lei cheltuieli, pe lângă averea despărțământului, despre care e inventar în regulă. La sfârșit d-l general *A. Lecca*, președintele de onoare al despărțământului, a rostit o înălțătoare cuvântare, primită cu entuziaste

aclamațiuni și urale de cei de față. — *Despărțământul Cohalm* și-a ținut adunarea cercuală în 5 Dec. 1920 sub conducerea directorului Dănilă Sasu, care a arătat rostul Asociațiunei în trecut și viitor. S'au înscris 16 membri activi, dela cari s'a încassat 160 Lei. Pentru timpul de iarnă și mai ales pentru postul Paștilor se proiectează o activitate mai intensivă la sate. — Cassarul *despărțământului Gherla* trimite consemnarea membrilor, dela cari a încassat taxe parte în 1919, parte în 1920. Sunt 2 membri pe vieață și 28 activi în 1919, iar în 1920 sunt: 1 membru fondator și 3 pe vieață. Cassa noastră centrală a primit 971 Lei. Interes deosebit arată în acest despărțământ d-l primar al orașului Gherla și d-l primpretore al plasei. — *Despărțământul Oravița* sub conducerea d-lui I. E. Țieranu și-a ținut adunarea cercuală în Oravița, la 26 Sept. 1920, cu care ocaziune s'a constatat, că harnicii Orăvițeni au ridicat cea dintâi casă națională în acele părți. D-l medic Dr. I. Fometescu a ținut conferință despre industria artistică, iar d-l Dr. I. Nedeleu a adresat inimoase cuvinte către public să sprijinească Asociațiunea.

Despărțământul Agnita transpune cassei noastre centrale suma de 32 Lei, încassată dela 4 membrii activi. Sperăm că numărul membrilor se vor înmulți și activitatea acestui despărțământ încă va fi mai spornică. — D-l Dr. *Aurelian Magier* împreună cu alți vre-o 15 tineri inimoși, au început o activitate culturală frumoasă în cadrele Asociațiunei. Spre acest scop cere biblioteci și schiopticon. Biblioteci li se pot pune la dispoziție imediat; schiopticon încă nu.

Numărul de față al revistei se trimite cu întârziere din cauze tehnice, pe care multă vreme nu le-am putut înlătura.

Administrația revistei „Transilvania“.

BANCA CENTRALĂ

pentru industrie și comerț, societate pe acții

Cluj, Str. Regina Maria 6

FILIALA SIBIIU

STRADA CIGNĂDIEI Nr. 7, ETAJ II.

Capitalul societar urcat la:

≡ **Cor. 100,000,000.** ≡

Primește depuneri spre fructificare

și bonifică începând cu 1 Iulie a. c.:

în <i>Cont-Curent</i>	3 1/2 % Netto
pe <i>libel de depunere</i>	4 1/2 % „

conform condițiilor în vigoare.

CUMPĂRĂ și VINDE EFECTIV

Lei, Mărci, Dollari, Lire Ital.,
Franci, precum și alte valute.

IMPORTEAZĂ și EXPORTEAZĂ

tot felul de mărfuri, produse
economice și industriale.

Reface, naționalizează și întemeiază

tot felul de întreprinderi industriale de prima importanță.

ORGANIZEAZĂ și ÎNDRUMĂ

desvoltarea vieții noastre economice-comerciale și financiare
în o alvie sănătoasă și națională.

Banca Centrală

pentru industrie și comerț, societate pe acții

precum și filialele aceleia

formează piatra fundamentală a vieții noastre economice-comerciale și financiare moderne, — după desrobirea milenară, — deci merită și trebuie sprijinită din partea tuturor românilor de bine.

BANCA ROMÂNEASCĂ

□□□□ SOC. ANONIMĂ PE ACȚIUNI
CAPITAL LEI 100,000.000 — □□□□

BUCUREȘTI, Str. Smardan 5

Orice operațiuni de Bancă în general

Cumpărări și vânzări de efecte publice,
avansuri pe depozite de efecte publice
și orice transacțiuni financiare, conturi
curente și conturi de scrisori de credit
pentru orice țară; participațiuni Indus-
triale și comerciale. □□□□

Sucursale: Brăila, Bazargic, Constanța, Galați,
Tulcea, Chișinău, Cernăuți și Timișoara.

A apărut

și se află de vânzare:

Istoria literaturii noastre vechi

de Sextil Pușcariu, prof. univ., Cluj

Costul unui exemplar 25 Lei

pe hârtie de lux

Fiind trasă această prețioasă lucrare într'un număr redus de exemplare, din pricina scumpetei de hârtie, ceice doresc s'o aibă, să binevoească a o cere înainte.

Cu autorizarea ministerului de instrucție lucrarea e introdusă și ca manual școlar în licee, școli civile, școli normale etc.

Comandele se fac la Biroul Asociațiunii în Sibiu.

Cuprinsul anului 1920.

I. Poezii.

	Pagina
<i>Berghia Ioan</i> , Tie-ți închin . . .	367
<i>Borcea Ioan</i> , Către cei chemați . . .	1
» » Imn	137
» » Arhanghelul	961
<i>Bogrea Vasile</i> , I. Valerius Aedituus, Epigramă p. 417; II. C. Val. Catullus, Către Lesbia și La mortul fratelui său p. 417—18; III. Anacreon Cupa de argint p. 418; IV. Sappho, Către Agallis p. 419; V. Pindaros, Lui Aristomenes p. 419; VI. Bacchilides, Fragmente p. 421.	
<i>Contrea Aurel</i> , Prizonierii	473
» » Unui profesor mort	806
<i>Coșbuc George</i> , Odiseia (c. IX)	676
» » Cântec	684
<i>Cotruș Aron</i> , Ca pînă războinic	101
» » Miez de noapte	154
» » Mă caut la com	381
<i>Crainic Nichifor</i> , Mănăstirea	285
» » Patria	321
<i>Eftimiu Victor</i> , Când ne iubiam	146
<i>Ilieșiu Iustin</i> , Romanță	216
» » Un copil se roagă	899
» » Căntece nouă	983
<i>Marin Ilie</i> , De vorbă cu un tank	36
<i>Mateevici Alexe</i> , Limba noastră	805
<i>Pavelescu Oincinat</i> , Romanță	56
<i>Pitiș Ecaterina</i> , Sonet	7
<i>Pop Aurelia</i> , În așteptare	60
» » Sonet	201
» » Sonet	859
<i>Stoica Vasile</i> , Pe tărîm	833
<i>Tblan Isacia</i> , Omul	210
<i>Vlahuță Alexandru</i> , Cuvântul	712
» » Eroilor-martiri	716

	Pagina
<i>Vlahuță Alexandru</i> , Ah! mai vin odată soare	717
<i>Vulovici N.</i> , De-o fi să mor	800
» » Dorul bănuțencei	800

II. Proză.

a) Nuvete, schițe, povestiri.	
<i>Agârbiceanu Ioan</i> , Cei din armă	2
» » După doi ani	457
» » Păcălițerul	837
<i>Blaga Lucian</i> , Pe coastele Olimpului	62
<i>Bogdan Dr. Alexandru</i> , În bibliotecă	777
<i>Busuioceanu Al.</i> , Semnele	426
<i>Cocișiu Toma</i> , O vieață	854
<i>Coșbuc George</i> , Apărătorii steagurilor	680
» » Cele opt țări locuite de Români	681
<i>Georgescu Ioan</i> , De vorbă cu d-l Vasile Stroescu	205
<i>Gorun Ion</i> , Sălciile	33
» » Golul	317
<i>Paul I.</i> , Canonul lui Sân-Petru	287
<i>Pop Hoșu-Longin Elena</i> , Amintiri	201
<i>Prie Octavian</i> , Cei patru	139
<i>Șirianu Russu Mircea</i> , O zi de primăvară la Versailles	816
<i>Stefanelli V. Teodor</i> , O glumă a lui Eminescu	757
<i>Străjan Mihail</i> , Pomul și rădăcinile lui	103
<i>Străjan Mihail</i> , Bărbatul și femeia, Tobias	147
<i>Străjan Mihail</i> , Cele două drumuri	798
<i>Vlahuță Alexandru</i> , Pădurile noastre	713
b) Studii, articole.	
<i>Arbore P. Al.</i> , Ioan Bogdan	745
» » » Școala și lipsa personalului didactic	915

	Pagina
<i>Bavulescu Maria</i> , Drepturile și datoriile noastre	319
<i>Banciu Arzente</i> , Universități populare	174
<i>Bănescu N.</i> , Opt scrisori ale lui Odobescu către Baritiu	367
<i>Bănuț P. Aurel</i> , Sandi	773
<i>Barciănu Tiberia</i> , Dantelăria în Belgia	78
<i>Bârseanu Andreiu</i> , Discurs	7
Dr. Const. I. Istrati	739
<i>Bârseanu Andreiu</i> , Cărările viitorului	975
<i>Bogdan-Duică G.</i> , Const. Stamati	169
<i>Bogred Vasile</i> , O audiență la împăratul Traian	484
<i>Borcia Dr. Ion</i> , Școală și societate	466
<i>Borxa Dr. Alex.</i> , Studii botanice în Câmpia Ardealului	74
<i>Borxa Dr. Alex.</i> , Bolșevismul în natură	929
<i>Branisce Dr. Valer</i> , Episcopul Dr. Vasile Hossu	719
<i>Busuioceanu Al.</i> , Alexandru Vlahuță	711
<i>Ciura Alexandru</i> , Autori și editori	97
<i>Crainic Nichifor</i> , Alexe Mateevici	804
<i>Dăianu Dr. Elie</i> , Regina alfabetului de aur	44
<i>Dan Dimătreș</i> , Teodor V. Stefanelli	756
<i>Densușianu O.</i> , Barbu Delavrancea	723
<i>Georgescu Ioan</i> , Ce a făcut Asociațiunea până acum?	58
<i>Georgescu Ioan</i> , † Adam Buda de Galați	177
<i>Georgescu Ioan</i> , Din problemele Asociațiunii	217
<i>Georgescu Ioan</i> , Aurel C. Popovici	705
Ion Micu Moldovanu	733
<i>Georgescu Ioan</i> , Iacob Mureșianu	796
Mihail Străjan	798
<i>G. C. C.</i> , C. Giurescu	764
<i>Gorun Ion</i> , Mircea R. Șirianu	815
<i>Hodoș Constanța</i> , Câteva păreri	61
<i>Iorga Nicolae</i> , Federația societăților culturale	138

	Pagina
<i>Iorga Nicolae</i> , Un ordin de cavalerie	382
A. D. Xenopol	695
Gheorghe Tofan	801
O explicație nu un răspuns	929
<i>Lăpedatu I. Al.</i> , Câteva relațiuni și considerațiuni cu privire la granița noastră de Nord-Vest	903
<i>Laxăr Victor</i> , Istoria Românilor în școlile secundare din Transilvania	322
<i>Lupaș Ioan</i> , Cum a obținut d-rul Piuariu (Molnár) titlul de nobil?	63
<i>L. A.</i> , Virgil Onițiu	767
<i>Lupeanu Alexandru</i> , Dr. Ioan Rațiu	781
<i>Macaveiu Dr. Victor</i> , Căpitan Vukolovici	799
<i>Maiorescu Titu</i> , Progresul României dela 1877 încoace	689
<i>Maiorescu Titu</i> , Rolul învățătorului	692
Idealist, optimist și ou credință	694
<i>Maria Regina României</i> , Cuvinte alese	16
<i>Marțian Iulian</i> , Numirile topografice	479
<i>Mehedinți Simion</i> , Titu Maiorescu	685
<i>Nicolescu Dr. Alexandru</i> , Meditații în mijlocul naturii	865
<i>Oprescu G.</i> , Arta țărănească la Români	860 și 990
<i>Pop-Hossu-Longin Elena</i> , În chestia feminină	900
<i>Preda Dr. George</i> , Câteva considerațiuni generale asupra fenomenelor zise științifice sau oculte	362
<i>Preda Dr. George</i> , Explicarea unor fenomene științifice sau oculte	487
<i>Pușcariu Sextil</i> , Istoria literaturii noastre vechi. Antim Ivireanu	17
<i>Pușcariu Sextil</i> , Istoria literaturii noastre vechi. Ion Neculce	21
<i>Pușcariu Sextil</i> , Istoria literaturii noastre vechi. D. Cantemir 27 și	185
<i>Pușcariu Sextil</i> , Istoria literaturii noastre vechi. Epoca de decadentă	301

Puşcariu Sextil, Istoria literaturii noastre vechi, Epigonii	312 și 412
Sonea Florian, Din țara sângelui	258
Stanciu Victor, Bisericile celuilalt tărâm (Pesterile)	271
Ștefanescu Marin, Felul filozofiei românești	41
Străjan Mihail, Rolul simptomilor și al inteligenței în cunoașterea lumii din afară	350 și 493
Todica Gavril, Zări din univers	101
" " " "	506
Togan Nicolae, Documente istorice	475

III. Teatru.

Delavrancea Barbu, Viforul, act IV, scena VIII	726
Soricu I. U., Doamna Munților, pieză în IV acte 146, 327, 436 și	845

IV. Cronici.

CRONICĂ POLITICĂ.

Societatea Națiunilor	104
Tratatul de pace cu Ungaria	254
Rezultatul alegerilor parlamentare	254
Două instituțiuni politice nouă	383
Cauzele dezastrului polon	508
Filozofia politică a lui Rabindranath Tagore	937

CRONICĂ CULTURALĂ.

Consacrarea mitropolitului din Blaj	104
Inaugurarea universității din Cluj	106
Biserica »Mântuirea Neamului«	255
Sfințirea mitropolitului ortodox al Transilvaniei	256
Un discurs regal (la Putna)	384
Congresul Ligei Culturale	385
Pentru statuia lui Andreiu Murășianu (nt.)	388
Transportarea capului lui Mihai-Viteazul	509
Sărbătoarea națională dela Mărășești	512
Numirile de localități în România-Mare (nt.)	938

Descoperirea dela Biserica Domnească din Curtea de Argeș	939
Cu prilejul conferințelor noastre publice	991
La inaugurarea Universității din Cernăuți	992

CRONICĂ FILOZOFICĂ.

Chestiuni filozofice	994
--------------------------------	-----

CRONICĂ ECONOMICĂ.

Crezul economiei politice	258
Date statistice privitoare la producțiunea de fier	388
Convenția cu Austria	514
Proiectul de statut al Dunării	516
Ce greve sünd admise?	941

CRONICĂ ȘCOLARĂ.

Invățământul profesional în circumscripția Cluj (S. Oprean)	389
Liceul Timoteiu Cipariu din Ibașfalău	390
Invățământul profesional în circumscripția Cluj (S. Oprean)	517
Personalul didactic (S. Oprean)	939

LA ALȚII ȘI LA NOI.

Un exemplu: La Societă Nazională »Dante Alighieri«	107
Alt exemplu; Darea culturală a Sașilor	108
↳ Instituțiunile și organizațiunile evreești din București	259
Un exemplu frumos: Casele Naționale din Vechiul Regat	260
Edituri italiene	391
Un scriitor și un editor (Ilie Marin)	393
Alianța franceză	395
O nouă organizare a politicei franceze	520
Instituțiunile franceze în strănătate	521
Cum vreau să rezolve Ungurii problema evreească?	521
Invățământul limbei franceze în Alsacia și Lorena	941

	Pagina
Programul acțiunii civice a femeilor franceze	942
Câteva date privitoare la cultura cehă (I. M.)	945

INSEMĂNĂRI.

† Alexandru Vlăduță	109
† Mihail Străjan	110
† George Pop de Băsești	111
† Dr. Coriolan Pop	112
† A. D. Xenopol	112
Scriitori francezi morți pentru patrie	396
Cel mai mare latinist din lume	398
Un ministru filozof: Benedetto Croce	521

Cărți românești.

Ac. Const. Beldie, Glosse Spiritului Cărturăresc	529
I. Georgescu, Maria Regina României	113
„ Bucura Dumbravă, Car- tea muntilor	526
I. G., Ioan Petrovici, Amintiri uni- versitare	449
„, Victor Păcală, Monografia co- munei Râșinari	117
Rec., Colecția Cărilor gabene. Ce vrem? Catechism pentru suflete nehotărâte	528
Spic., Soveja, Oamenii dela munte „ D. Ioanițescu, Un apostol al vieții moderne	264
Verax, I. U. Soricu, Doinele mele din zile de luptă	528
Verax, Lucian Blaga, Poemele lu- minii și Pietre pentru templul meu	261
Verax, Nichifor Crainic, Darurile pământului	398
Verax, I. I. Stoican, Tragedie mută (roman)	524
Verax, A. Cotruș, Neguri albe	951
E. Lovinescu, In cumpăna vremii	265
Maiorul C. Mărgăritescu, Biblioteca iubirei de neam	265
Toma Cocișiu, Povestiri din natură	401

	Pagina
Toma Cocișiu, Bucuria copiilor	401
In legătură cu notița »In atențiunea d-lor profesori de istorie»	995
Cărțile de geografie pentru curs primar	906

CHESTIUNI DE LIMBĂ.

N. Bănescu, Lt.-Col. C. Negulescu și E. Todoran, Câteva îndrumări în dialectul ardelenesc pentru a vorbi și serie mai corect românește	401
Verax, General Al. I. Stoienescu, In ploaia de gloanțe	403
* Cum vorbim românește?	529

Reviste și foi românești.

→ Convorbiri Literare	118
→ Luceafărul	119
→ Vieța Românească	119
»Cultura Creștină»	120
»Democrația»	120
»Căru Nou»	120
»Invățătorul»	121
»Independența Economică»	121
»Curierul Banatului»	121
→ Cele trei Crișuri	121
»Lamura»	266
»Cântul eroilor noștri»	266
»Muzica»	266
»Convorbiri Științifice»	266
»Drapelul»	267
Pentru »Dacia»	267
»Cuvântul Românesc»	268
»Ideea Europeană»	404
»Revista societății Tinerimea Română»	404
»Sburătorul»	405
»Tribuna juridică»	530
Pentru »Gazeta Transilvaniei»	956

Cărți străine.

The Roumanians and their Lands. Edited by Professor Vasile Stoica	121
Attilio Tamaro, Italiens et Slaves dans l'Adriatique	122

	Pagină
Un demi-siècle de civilisation française (1870—1915)	268
Gustave Le Bon, La Psychologie Politique	269
La Patria negli scritti e nei discorsi de Paolo Boselli	271
Joseph Bedier, L'effort français	405
Ernest Prevost, Poèmes de Tendresse	407
Jean de Gravilliers, Le prix de l'homme	407
Pierre Mille, Trois femmes	407
Ferdinand Brunetièrre, Sur les chemins de la Croyance	531
Francis Carco, L'état de la Poésie	532
Stendhal, Rome, Naples et Florence	534
Pierre Sabatier, Esquisse de la morale de Stendhal	535

Reviste straine.

The Balkan Review	272
L'Europe Nouvelle	272
Rome	273
La Transylvanie	273
Jubileul prezidentului Masaryk	274
Ostland	275, 997
Die Woche	276
Almanachul scriitorilor Ardeleni	276
Primăvara (Tavas)	276
Omi nou (Uj ember)	276
Revue de l'alliance française	408
Mercure de France	535

Poșta redacției și administrației.

Gheorghe Barișiu lui Ulyse	413
D-lui M. P. în S.	413
Lui Siminio	413
Pentru »Ideea Europeană«	542
D-lui N. A. Constantinescu	958
Anonimului dela »Infrățirea« și »Voința«	958

V. Dela Asociațiune.

Adunarea generală a Asociațiunii din 10 și 11 Ianuarie 1920	123
Despărțăminte Asociațiunii 125, 276, 408, 540, 823, 954, 997	

	Pagină
Biblioteca centrală a Asociațiunii	124, 276, 409, 540, 824, 954
Bibliotecii regionale ale Asociațiunii	540, 824, 954
Bibliotecile populare ale Asociațiunii	124, 277, 409, 540, 824, 954
Muzeul central	124, 277, 409, 541, 824, 954
Muzee regionale	124, 541, 824, 954
Casele naționale ale Asociațiunii	124
Casa națională centrală a Asociațiunii	277, 409, 541, 824, 954
Case naționale regionale și sătești	277, 409, 541, 824, 954
Publicațiunile Asociațiunii	124
Conferințe și prelegeri	125, 277, 409, 541, 823, 955
Agenturile Asociațiunii	125
Membrii noi	125, 277, 409, 541, 824, 954
Membrii decedați	277
Liceul de fete din Sibiu cu inter-natul Asociațiunii	278
Daruri	125, 278, 409, 542, 825
Fonduri și fundații	125, 409, 542
Burse	277
Circulară (noua arondare a despăr-tămintelor)	126
Apel către comunele românești (Case naționale)	129
Circulară (cooperative)	279
Apel (Albumul Eroilor)	280
Un gest frumos (Ordinul d-lui Dr. O. Prie)	537
Sedința plenară a secțiilor științifice-literare	538
Convocare la adunarea generală din Orade (17 și 18 Oct.)	545
Raportul general al comitetului central despre lucrările anului 1919	547
Anexele raportului general. Socoteliile în anul 1919	577
Bilanț general la 31 Dec. 1919	580
Venituri și cheltuieli la 31 Decem-vrie 1919	586
Evidența specială a fondurilor și fundațiilor	588

	Pagina		Pagina
Efectele fondului general la 31 Decembrie 1919	594	Ciobanul	62
Efectele fondurilor și fundațiilor la 31 Decembrie 1919	596	Sieșnice	67
Conspectul depozitelor spre fructificare la 31 Decembrie 1919	604	Scaune	68
Budgetul Asociațiunii pe anul 1921	608	Reședința episcopilor gr.-or. din veacul al 18-lea	69
Lista bursierilor Asociațiunii pe anul 1919/20	628	Cruci de morminte	71
Consemnarea membrilor decedați ai Asociațiunii în anul 1919/20	631	Speteze și scaune, ploști	72
Secțiunile științifice-literare ale Asociațiunii. Proces verbal (ședința plenară)	632	Artauroi și lădoi	73
Discursul președintelui A. Bârseanu la ședința plenară a secțiilor (1 August 1920)	639	Secția științelor naturale. Subsecția mineralogică a muzeului central al Asociațiunii	179
Raportul secretarului literar către ședința plenară a secțiilor	641	Secția științelor naturale. Subsecția zoologică (Păsări)	181
Cancelaria M. Sale Regelui	658	Secția științelor naturale. Subsecția zoologică (Fluturi)	183
Raportul secției literare	658	Dimitrie Cantemir	187
„ „ istorice-etnografice	660	Ilustrație din Divanul lui Cantemir	189
„ „ școlare	662	Foaia de titlu a Istoriei ieroglifice	191
„ d-lui Dr. L. Borcia	668	Harta Moldovei de D. Cantemir	196
Raportul secțiunii economice a Asociațiunii	670	Cetatea Iliei desemnată de Cantemir	199
Consemnarea membrilor Asociațiunii pe anul 1919	I	Interior din biblioteca centrală a Asociațiunii	218
Conspectul sumar al membrilor Asociațiunii pe anul 1919	XLII	Cabinetul de lectură din biblioteca centrală a Asociațiunii	219

VI. Ilustrațiuni.

Interiorul mauzoleului Șaguna	9	Secția etnografică (Olăritul) a muzeului central al Asociațiunii	231
Biserica românească veche din Ardeal	13	Secția etnografică (Furci de tors) a muzeului central al Asociațiunii	234
Versuri românești tipărite cu caractere georgiane	17	Secția armatei din muzeul central al Asociațiunii	235
Portretul lui Wakhthang IV	18	Secția bisericească	239
Iscălitura lui Antim, mitropolitul Ungro-Vlahiei	20	Șchiță de casă națională regională (Partere)	242
Desemnări de ale lui D. Cantemir	29	Șchiță de casă națională (Etaj)	243
Portret din tinerețe al lui D. Cantemir	31	„ „ „ sâtească	246
Palatul lui D. Cantemir în Constantinopol	32	„ „ „ „	247

	Pagina	Pagina	
Sala de conferențe a casei naționale	251	Port femeiesc din Șeghiște 483	
Iscălitura lui Paisii Stareț	303	Impăratul Traian 485	
Canon de pocăință, manuscris de Vartolomeiu Măzăreanu	304	Columna lui Traian 486	
O pagină din codicele Mateiu Voi- leanu: Versuri latine cu litere civile	306	Ulița Lăturanilor din com. Șeghiște (jud. Bihor)	488
O pagină din pedagogia lui Ucuta	311	Casă țărănească acoperită cu paie din Șeghiște	497
Iscălitura lui Ienache Kogălniceanu	314	Biserica din Șeghiște	501
Comuna aromânească Gapeș	351	Interior din biblioteca centrală a Asociațiunii	611
Castelul Turnu-Roșu. Vedere pe Olt în jos	353	George Coșbuc	673
Piatra turnului (pe linia Sibiiu—Râm- nicu-Vâlcea	355	Titu Maiorescu	685
Vedere de pe șoseaua națională Turnu-Roșu spre R.-Vâlcea	357	Episcopul Dr. Vasile Hossu	718
Turnul-Roșu în începutul defileului după stampa din sec. XVIII	359	Barbu Delavrancea	724
Port bărbătesc din Șeghiște	481	Dr. Alexandru Bogdan	774
		Dr. I. Rațiu	782
		Iacob Mureșianu	797
		Dr. A. Sădeanu	807
		Poetul Panait Cerna	810

